

“KAKVI RODITELJI - TAKVA DJECA”: SISTEMATSKI PREGLED MEĐUGENERACIJSKE TRANSMISIJE KRIMINALNOG I ANTISOCIJALNOG PONAŠANJA

Stručni rad

Primljeno/Received: 24. 04. 2019.
Prihvaćeno/Accepted: 24. 06. 2019.

Mirza BULJUBAŠIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Brojna kriminološka istraživanja u području međugeneracijskog (dis)kontinuiteta su pokazala da djeca čiji roditelji eksternaliziraju kriminalno ili antisocijalno ponašanje imaju mnogo veće mogućnosti da isto ponašanje pokazuju u djetinjstvu i/ili u kasnijim fazama života. Međugeneracijska kriminologija traži odgovore na repliciranja, odnosno prenose i otpornosti na antisocijalna i kriminalna ponašanja kroz generacije - sa parentalne generacije na potomke. O međugeneracijskoj kriminologiji se veoma malo piše na Balkanu, osobito u Bosni i Hercegovini.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj ovoga rada je da popuni navedenu prazninu, ali i da na sistematičan način opiše dosadašnja istraživanja, te da objasni teorijske mehanizme međugeneracijskog prenosa i njihove empirijske verifikacije.

Metodologija/Dizajn: U ovome radu analizirani su sadržaji relevantnih publikacija u području međugeneracijske kriminologije. Prvo su pretraživane publikacije iz popisa literature meta-analize Besemer i suradnika (2017b). Nakon analize publikacija pretraživan je popis literature iz tih radova (i.e. radovi koje su koristili Besemer i saradnici). Ovaj proces je bio iterativan. Prije čitanja svake publikacije, analiziran je apstrakt, uvod i/ili zaključak kako bi se utvrdilo da li se publikacija odnosi na međugeneracijski prenos kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. Odabrana je literatura koja u naslovu ili ključnim riječima ili sinopsisu publikacije sadrži pojmove međugeneracijskog prenosa/transmisije, porodice, djece, faktora rizika i otpornosti (i.e. manualno pretraživanje i selekcija).

Tokom pretraživanja koristili smo ključne riječi koje su koristili Besemer i suradnici (2017b): Intergeneration* ili crossgeneration* ili multigeneration* ili generation* ili transmiss* ili continuity i parent* ili father* ili mother* ili child* ili offspring* ili son* ili daughter* i crim* ili delinquen* ili convict* ili antisocial* ili offend* ili violen* ili aggress* (i.e. automatski generisano pretraživanje). Odabrane su najreferentnije studije čija citiranost je mjerena deset ili više puta na googlescholar.com i Web of

Science pretraživačima. Korišten je i *10-index* koji pokazuje publikacije sa najmanje 10 citiranosti jednog rada. Svakako, postoje brojna istraživanja koja su mogla biti uključena u ovaj rad, ali nisu navedena zbog ograničenog obima ovoga rada.

Ograničenja istraživanja/rada: Glavni nedostatak ovoga rada je isključivo teorijsko razmatranje međugeneracijskog prenosa, odnosno nedostatak rada je ne postojeće empirijske verifikacije međugeneracijskog prenosa u Bosni i Hercegovini. Ograničeni obim članka, onemogućio je prikaz svih empirijskih istraživanja međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja.

Rezultati/Nalazi: Može se zaključiti da istraživanja u području međugeneracijske kriminologije neminovno koriste klasične kriminološke teorije prilikom objašnjenja prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja sa parentalne generacije na potomke. Ipak, Farringtonova teorija mehanizama je najrelevantniji teorijski izvor za objašnjenja i empirijske provjere međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja.

Generalni zaključak: Dodatna empirijska istraživanja i teorijska razmatranja su potrebna za objašnjenje efekata, korelata i mehanizama međugeneracijske transmisije, kako bi se mogle etablirati sui generis teorije međugeneracijske kriminologije.

Opravdanost istraživanja/rada: Prema mojim spoznajama, na prostorima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije do sada nije objavljen niti jedan akademski rad o međugeneracijskog kriminologiji. Ovaj rad namjerava popuniti navedenu prazninu.

Ključne riječi

međugeneracijska, kriminologija, transmisija, kontinuitet, prenos, generacijski

1. Uvod

Kraj je vrućeg augusta 2010. godine u Sarajevu. Maloljetni sin poznatog sarajevskog kriminalca pucao je iz vatrenog oružja u starogradskom dijelu glavnog grada Bosne i Hercegovine i nanio (teške) tjelesne ozlijede prolaznicima. Nakon toga, on nastavlja činiti krivična djela, a 2012. godine je izjavio:

[n]e znam zašto mi se neke stvari dešavaju. Svi dušmani mog oca sada su prešli na mene. I iako samo želim normalan život živjeti, ne puštaju me na miru. Nemam drugog izbora nego da se branim. Pokušajte samo zamisliti pod kakvim pritiskom živim od ubistva mog oca (Source, 2017).

Ista augustovska toplina izlazi iz sarajevske "betonske urbane džungle" 2019. godine, a navedeno lice nalazi se u kazneno-popravnom zavodu na izdržavanju kazne zatvora zbog višestrukog povrata u teška nasilna krivična djela (e.g. pokušaj ubistva, razbojništvo). Navedeni sinopsis slučaja egzemplaran je primjer izreke "jabuka ne pada daleko od stabla" ili "kakav otac takav sin".

Empirijska kriminološka istraživanja pokazuju da navedena osoba mlađe životne dobi nije usamljena u pratnji "koraka" svoga oca. Brojna istraživanja su utvrdila značajne korelate između kriminalne aktivnosti roditelja i njihove djece (Besemer i sur., 2017ab; van de Weijer, 2014; Bijleveld i Wijkman, 2009; Farrington, 2005; Thornberry i sur., 2003). Ukratko, djeca čiji roditelji eksponiraju kriminalno ponašanje¹ imaju povećan rizik da čine isto. Štaviše, kriminalno ponašanje roditelja zasigurno predstavlja faktor rizika za maloljetničko prestupništvo i kriminalnu karijeru djeteta u punoljetstvu (e.g. Farrington, 2011). Ako se uzme u obzir da je globalna zatvorska populacija na nezapamćenom nivou, te da se broj krivičnih osuda, popraćen "porodičnom inkarceracijom",² globalno povećava³ (pogledati Clear i Frost, 2014), onda međugeneracijska kriminologija predstavlja platformu za buduća naučna istraživanja u kriminologiji i nužnost za kreiranje preventivnih intervencija u zajednicama i porodicama.

Međugeneracijski prenos ili kontinuitet definišemo kao vezu između ponašanja roditelja i djeteta. To nije fizički prenos, naprimjer imovine ili novca, već karakteristika i ponašanja koja se mogu uočiti kod roditelja i djece (Liefbroer, 2005, prema Besemer, 2012, s. 2). U širem smislu to može biti transfer „individualnih sposobnosti, osobina, ponašanja i ishoda sa roditelja na djecu“ (Lochner, 2008).⁴

Dosadašnje teorijske spoznaje i empirijska istraživanja međugeneracijskog prenosa antisocijalnog i kriminalnog ponašanja su ispitala čitav spektar faktora i uzroka koji dovode (i suprotno) do prestupa. Prema mojim spoznajama, do sada niti jedan rad na prostorima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nije sistematski izložio (rezultate) istraživanja i teorijske aspekte međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. Cilj ovoga rada je da popuni navedenu prazninu.

Trenutna studija predstavlja prvi pregled teorija i empirijskih istraživanja međugeneracijske kriminologije u Bosni i Hercegovini. Fokusira se na bazične mehanizme, faktore i teorijska objašnjenja međugeneracijskog (dis)kontinuiteta. Nakon ovoga uvoda, a imajući u vidu da se međugeneracijska kriminologija razvila unutar razvojne i kriminologije životnog toka, osvrnut ćemo se na najznačajnije studije međugeneracijske kriminologije. Nakon toga, bit će objašnjeni teorijski mehanizmi međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja, Rad završava zaključkom.

¹ Kriminalno ponašane se odnosi na krivična djela izvršenja od odraslih osoba (i.e. 18 godina i više, dok delinkvencija (ili delinkventno ponašanje) se odnosi na krivična djela izvršena od adolescenata - maloljetnika. Kriminal (ili kriminalno ponašanje) u ovome radu obuhvata ne samo registrirana krivična djela od organa formalne socijalne kontrole već i ona koja nisu registrirana, već su detektovana viktimizacijskim i studijama o samoprijavlivanju.

² I.e. Clear i Frost (2014) govore o trendu povećanja zatvorske populacije u brojnim državama. Prema njima, zatvori postaju drugi domovi za određene članove porodica.

³ I.e. paradoksalno, kriminalitet je generalno u padu.

⁴ Postoje konceptualne razlike između intrageneracijskog prenosa i intergeneracijskog prenosa. Prvi se odnosi na pokušaje da objasni delinkvenciju djeteta analizom istih ponašanja i statusa roditelja. Druga se zanima za kriminalno ponašanje roditelja u prošlosti i repliciranja istog kod djeteta u sadašnjosti (Thornberry, 2003).

2. Prethodne studije o međugeneracijskom (dis)kontinuitetu kriminalnog i antisocijalnog ponašanja

Kriminologija međugeneracijskog prenosa ili kontinuiteta⁵ nastala je unutar (i graniči sa) kriminologijom životnog toka i razvojnom kriminologijom. Na početku, kriminalne i antisocijalne porodice su bile predmet kriminološkog istraživanja.

Tokom 1874. godine Richard Dugdale istražitelj New York Prison Association (Udruženja zatvora Savezne države Nju York) otkrio je šest krvnih srodnika u zatvoru okruga Ulster: Jukes porodicu. Kako bi otkrio uzroke njihovog kriminalnog ponašanja, Dugdale je pronašao podatke o njihovim precima, unazad sedam generacija i prikupio podatke o 709 osoba. Ukupno 140 pojedinaca iz uzorka bili su registrirani počinitelji krivičnih djela, a 180 ih je primalo određeni iznos novca kao vid socijalne pomoći. Vrijedi dodati da je sedam osoba ubijeno, a 440 imalo seksualno prenosive bolesti. Dugdale je zaključio da siromaštvo, bolest i kriminal su postojani u porodici Jukes (Dugdale, 1877).

Tri decenije poslije, Henry Goddard objavio je istraživanje o pet generacija Kallikak porodice. Inače, Martin Kallikak stariji je bio vojnik, a tokom američkog građanskog rata je imao kratkotrajnu ljubavnu vezu sa konobaricom. Nakon rata, Martin se oženio za djevojku iz relativno visokog društvenog staleža, a svi potomci su postali renomirane ličnosti u društvu - bili su doktori, advokati, sudije i slično. S druge strane, konobarica i Martin su imali 480 potomaka za koje je Goddard zaključio da su bili kriminalci, prostitutke i slično. Zsigurno, navedene studije su imale nedostatke. Naprimjer, porodica Jukes sastojala se od 42 porodice, a ne od jedne porodice, dok za porodicu Kallikak zaključci o nasljeđenim genima su površno argumentirani i analizirani, a moguće je da mnoštvo društvenih i biološko-hemijskih faktora je moglo utjecati na razlike među potomcima (e.g. konzumiranje alkohola u prenatalnoj fazi⁶ je možda odgovorno za antisocijalno ponašanje Kalikaks potomaka) (Weijer, Augustyn i Besemer, 2017).

Tokom 1920. godine Karl Mannheim je napisao disertaciju pod nazivom *The Sociological Problem of Generations*. Iako Mannheim ne nudi nikakvu teoriju, njegov rad uspostavlja bazu za razvoj specifične kriminološke discipline – međugeneracijske kriminologije. Mannheim

⁵ Kontinuitet, prenos, transmisija se u ovome radu koriste kao sinonimi. Diskontinuitet za potrebe ovoga rada definišemo kao otpornost ili prekidanje međugeneracijskog prenosa kod sukcesivne/ih generacije/a.

⁶ Svi ljudi se tokom života uključe u neku formu antisocijalnog ponašanja. Ironično je da antisocijalno ponašanje se dešava tokom prvih godina života i ne ostaje prisutno u ljudskoj memoriji, ali definiše svakog čovjeka. Uzmimo u obzir da rano djetinjstvo ima karakteristike instikata za preživljavanje, iskazivanje potreba (e.g. plačem) za hranom, vodom, snom, sigurnosti i njegovom, svi ovi porivi su motivisani ekstremnim samointeresom. Možemo pretpostaviti da ljudi od začetaka spoznaju i uče da je agresivno, ego-centrično, interesno djelovanje potrebno i uspješno za ostvarivanje cilja ili ishoda. U kasnijim fazama, odnosno u djetinjstvu spoznaju brutalnu činjenicu da svijet koji ih okružuje je mnogo veći od samointeresnih potreba i pobuda, te uključuje i druge. Plač, agresivnost i slično zamijenjeni su komunikacijom. Kroz djetinjstvo i adolescenciju pojavljuju se kompleksnosti društvenog razvoja svakog pojedinca i teže ka sposobnosti svakog pojedinca da reguliše i kontroliše vlastito ponašanje unutar porodice, zajednice i šireg društva. Iako društvo pretpostavlja da će njegovi članovi potisnuti ili otkloniti vlastite potrebe/pohlepe/pobude kako bi mogli živjeti i zadovoljiti život sa drugima, ipak se pojavljuju pojedinci ili grupe vođeni kratkoročnim "nagradama" bez odgovornosti za kolektiv.

analizira kako ljudsko iskustvo, nije generacijski statična kategorija, već se prenosi "sa koljena na koljeno". Iako je Mannheim dao doprinos razvoju kriminologije, mnogo veće zasluge imaju Thomas i Znaniecki jer su proširili paradigmu međugeneracijske kriminologije empirijskom analizom života poljskih seljaka u publikaciji *The Polish Peasant in Europe and America* (Samson i Laub, 2005).

Bračni par Sheldon i Elanor Glueck su tokom 1930. godine počeli istraživanje nad delinkventnim dječacima iz odgojne ustanove Massachusetts Reformatory. Objavljuju studiju o (ne) delinquentnim maloljetnicima u Bostonu (Glueck i Glueck, 1950) Glueckovi su postali pioniri u istraživanju razvojne i kriminologije životnog toka, a posljedično i međugeneracijske kriminologije. Oni su narednih trideset godina proveli u istraživanju uzroka delinkventnog ponašanja, a zaključili su da i biološki i društveni faktori imaju podjednaku važnost za etiologiju delinkvencije.

Nakon navedenih studija, pitanje međugeneracijskog kriminologije tretirano je unutar brojnih knjiga i naučnih članaka.⁷ Iako su navedene studije ostavile nemjerljiv trag za savremenu kriminologiju, one nisu direktno ispitivale međugeneracijsku transmisiju kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. Generalno, znanje/spoznaje o međugeneracijskoj kriminologiji, kao i razvojnoj ili kriminologiji životnog toka je akumulirano veoma sporo. Ključni razlog je to što su multigeneracijske ili longitudinalne studije zahtjevale mnogo resursa i veoma čestu su trajale dugo.

Generalno se pretpostavlja da kriminal se dešava u porodicama. Dugo vremena je naučna baza za ovu pretpostavku bila ograničena. U posljednjih nekoliko decenija veliki broj multigeneracijskih studija je pokrenut, primarno u Ujedinjenom Kraljevstvu, Sjedinjenim Američkim Državama, Nizozemskoj i Švedskoj. Ove studije su omogućile istraživanje međugeneracijskog prenosa i uspostavile su bazu za potencijalne programe intervencija u porodicama koje se nalaze u riziku.

Međugeneracijski prenos istraživao je unutar nekoliko multigeneracijskih studija. Možda najpoznatija je Cambridge Study in Delinquent Development, koja predstavlja kvantitativno longitudinalno istraživanje kriminala i delinkvencije na uzorku od 411 maloljetnika muškog spola rođenih 1953. godine. Studiju je započeo Donald J. West između 1961. i 1962. godine kada su respondenti bili u dobi od 8 do 9 godina. Od 1969. godine istraživanje vodi David Farrington. Primarni cilj studije je bio da opiše razvoj kriminalnog i delinkventnog ponašanja kod mladih iz unutarnjeg gradskog dijela Londona, da ispituju u kojoj mjeri bi se takvo ponašanje moglo prognozirati, te da objasne zašto je delinkvencija započela, zašto je nastavljena ili nestala tokom adolescencije ili u odrasloj dobi. Cilj istraživanja nije bio da testira određenu teoriju, već mnoštvo hipoteza o uzrocima i korelatima prestupanja. Razlog ispitivanja mnoštva različitih varijabli jeste uvjerenje da teorijska objašnjenja kriminala su bila moguća samo u određenom periodu i nisu pratila niti mjerila razvoj kriminalnog i antisocijalnog ponašanja kroz vrijeme. Danas je ova studija akumulirala bogatstvo informacija i spoznaja o životnom toku i razvoju 411 dječaka, njihovim roditeljima i potomcima, odnosno međugeneracijskom prenosu kriminalnog

⁷ E.g. Magnusson i Stattin studija o djeci u dobi 10 godina započeta 1965. godine (Bergman i Andershed, 2009), Pulkkinova longitudinalna studija o djeci u dobi od 8 i 9 godina započeta 1968. godine u Finskoj (Pulkkinen, Lyyra, i Kokko, 2009).

ponašanja. Utvrđeno je da najsnažniji prediktor kriminalnog ponašanja predstavljaju djeca do 10 godina starosti čiji roditelj je osuđen. Rezultati su pokazali da djeca koja su izložena takvim okolnostima se do 50 godine mogu naći u riziku da izvrše krivična djela. Svaki drugi dječak, prema navedenoj studiji, koji je bio osuđen, imao je makar jednog roditelja koji je bio osuđen do njegove desete godine života (Farrington i sur., 2006; Cf. Farrington, Coid, i West, 2009). Smith i Farrington (2004) su konstatali da pored uloge porodica u međugeneracijskoj transmisiji veoma važan mehanizam međugeneracijskog kontinuiteta predstavlja održavanje antisocijalnog stila života, uključujući socijalne veze sa naprimjer devijantnim vršnjacima i kvalitetom odnosa sa partnerima.

The Rochester Youth Development Study je započela 1986. godine. Ova studija je nastojala determinisati uzroke i posljedice delinkvencije i zloupotrebe droga kod adolescenata iz urbanih visokorizičnih područja New Yorka. Ukupno 987 učenika sedmih i osmih razreda (generacija 1987. i 1988.) javnih škola Rochestera je izabrano, kako bi u prezastupljenoj mjeri reflektovali populaciju mladih u visokom riziku. U prvoj fazi, učenici i staratelji, najčešće biološke majke, intervjuisani/e su devet puta u šest interval, od proljeća 1988. godine do jeseni 1992. godine. U drugoj fazi, nakon dvije godine, na jesen 1994. godine ponovno su urađeni intervjui, a posljednji šesti odnosno dvanaesti interval urađen je na ljeto 1997. godine. Tokom prvog vala, kada je istraživanje započelo, učenici su imali 14 godina, a kada je prvi val dovršen napunili su 18 godina. Tokom drugog vala, kada je istraživanje nastavljeno, imali su 20 godina, a kada je drugi val dovršen napunili su 23 godine. Intervjui su trajali oko sat vremena i obuhvatali su mnoštvo tema, kao što je društveni status, struktura porodice, obrazovanje, odnosi u porodici i među vršnjacima, ali i karakteristike zajednice. Prikupljeni su i drugi podaci, kao naprimjer o problemima u ponašanju, zloupotrebama droga i izbacivanju iz škole. Dodatno, podaci su prikupljeni i iz drugih izvora kao što su zvanični podaci, kao naprimjer od policije, škole i centara za socijalni rad. Tokom trećeg vala, kontinuitet, odustajanje i kasni ulazak u antisocijalno ponašanje, te tranzicija u uloge odraslih su ispitane kada su ispitanici imali od 29 pa sve do 31 godine, a podaci su dopunjeni i drugim izvorima (e.g. policija) (Rochester Youth Development Study, 2019).

U Rochester Youth Development Study međugeneracijska komponenta ispituje razvoj antisocijalnog ponašanja kroz tri generacije u prospektivnoj panel studiji. Djeca ispitanika iz originalne longitudinalne studije su bili osnovni ispitanici. Cilj istraživanja je bio ispitivanje međugeneracijskog (dis)kontinuiteta kroz analizu započinjanja/ulaska u kriminalno ponašanje, dinamiku i tok istog, posljedice prenosa, te procese koji posreduju, odnosno mehanizme međugeneracijskog prenosa antisocijalnog ponašanja. Poređenjem ispitanika (i.e. treće generacije) sa roditeljima (i.e. druga generacija) i njihovim roditeljima (i.e. prva generacija) uspostavljen je osnov za ispitivanje načina o razvojnom kursu roditelja i njegovim/njenim utjecajima na djecu kroz njihov razvojni kurs. Međugeneracijska studija započela je 1999. godine, a obuhvatila je 370 djece iz originalne Rochester studije. Djeca su pristupila istraživanju kada su bila u dobi od dvije godine. Svake godine su urađeni intervjui sa originalnim ispitanicima iz Rochester studije, skrbnicima i djecom u dobi od osam godina i starijim. Roditelji su ispitani o statusu, svakodnevnim stresnim situacijama, antisocijalnom ponašanju i prosocijalnim vezama, mrežama prijatelja i roditeljskim ponašanjima. Djeca su ispitana o odnosima u porodici, svakodnevnim stresnim situacijama, faktorima koji se odnose na školu, odnosima među vršnjacima i antisocijalnom ponašanju. Pored toga, opservacije su snimane kamerom

svake neparne godine (i.e. prve, treće i pete), a podaci su prikupljeni i od drugih agencija (e.g. socijalni rad) (Rochester Youth Development Study, 2019). U Rochester studiji zaključeno je da, iako roditeljstvo ima značajnu ulogu za djecu, postoje direktne veze između delinkvencije oca i ranog antisocijalnog ponašanja djece. Ponašanja roditelja i finansijski stresori su bili u vezi sa antisocijalnim ponašanjem djece. Zanimljivo je da delinkvente karijere djevojčica su bile posredovane faktorima lošeg odgajanja u porodici, primarno govorimo o praksama lošeg odgajanja, utjecajima i lošeg nadzora majki. Dakle, u Rochester Youth Development Study zaključeno je da postoji direktni efekat delinkvencije oca na delinkvenciju djeteta, ali su također utvrdili da delinkventnost majke može posredno utjecati na delinkvenciju djeteta kroz loše strategije odgoja (Thornberry i sur., 2003).

U Pittsburgh Youth Study prikupljeni su podaci iz tri kohorte dječaka iz prvog, četvrtog i sedmog razreda u periodu od 1987. do 1988. godine. Iz najmlađe kohorte (i.e. prvog razreda) 1.165 učenika je nasumično uzorkovano, iz srednje kohorte (i.e. četvrtog razreda) 1.146, a iz najstarije 1.125 (i.e. sedmog razreda). Nakon toga, u obzir je uzeto 500 ispitanika koji su imali visok stepen rizika (i.e. ispitivanjem samoprijavljenog antisocijalnog ponašanja). Cilj studije je bilo dokumentovanje razvoja antisocijalnog i delinkventnog ponašanja od djetinjstva do odrasle dobi, konkretnije otkrivanje faktora rizika i otpornosti. Svako pola godine provedeno je ispitivanje dječaka, roditelja i nastavnika u školama (i.e. ispitanici iz najmlađe kohorte su bili u dobi od 6 do 19 godina i kasnije 25 i 28 godine, iz srednje kohorte u dobi od 9 do 13 godina i 23 godine, iz najstarije kohorte od 13 do 25 i u 35 godine). Veoma slični rezultati o međugeneracijskom prenosu kao u Cambridge studiji se mogu pronaći u Pittsburgh studiji. Naprimjer, zaključeno je da lišenja slobode članova nuklearne (e.g. majka, brat) i šire porodice (e.g. ujak, rodica) od policije predstavljaju snažan faktor rizika za dijete, a najsnažniji prediktor neminovno je bilo činjenje krivičnih djela od oca (Farrington i sur., 2001).

Mnoge studije su pokazale da delinkventnost roditelja povećava rizik delinkvencije kod njihove djece, ali je većina istraživanja bila fokusirana na dječake i njihove očeve. S tim u vezi, međugeneracijski prenos sa oca na sina i majke na kći je mnogo snažnija od među-rodne (Farrington i sur., 1996). Sada dolazimo do Ohio Life-Course Study koja je provedena u periodu od oko dvadeset dvije godine. U pilot studiji su prikupljeni podaci o 941 adolescentu iz dijelova Ohiaa u kojem su zabilježene visoke stope kriminaliteta, a naknadno su korištene su tehnike oversempliranja (oversampling). Obzirom da se radi o studiji delinkvencije žena, fokus je bio na djevojčicama, ali samo mali broj respondentkinja je prijavio činjenje teških krivičnih djela, a još manji broj nalazio se u podacima sudovima i policije. Prvo su intervjuisane djevojčice koje su osuđene na kaznu maloljetničkog zatvora. Nakon toga, 1982. godine dozvoljeno je istraživanje na čitavoj populaciji Scioto sela, a dodatno su uzorkovani dječaci iz tri ustanove za izdržavanje kazne zatvora. Dakle, studija je formalno započela 1982. godine u Ohiou i primarno je bila zainteresovana za delinkventne djevojčice. Ukupno 127 djevojčica sa prosjekom od 16 godina je participiralo u istraživanju. Kompletan uzorak je bio etnički, rasno i obrazovno raznolik. Istovremeno su prikupljeni podaci iz uzorka od 127 dječaka. Tokom 1995. godine prikupljeni su podaci kada su respondenti/kinje bile punoljetne. Uzorak od 210 ispitanika imao je u prosjeku 29 godina. Tokom 2003. godine, na uzroku od 154 ispitanika-roditelja iz prvobitnog uzorka i 158 ispitanika-djece urađeni su intervjui koji su imali u fokusu roditeljstvo i dobrobit djeteta. Ohio studija životnog toka je, za razliku od prethodnih studija, koristila isključivo kvalitativni pristup (i.e. intervjue) samoprijavlivanja delinkvencije. Zaključeno je

da djevojčice iz navedene studije su, u poređenju sa kontrolom grupom (i.e. djevojčicama koje nisu učestvovala u longitudinalnoj studiji, već su statično intervjuisane), imale sadržajne i brojne prijave vlastitog delinkventnog ponašanja (Giordano, 2010). Te djevojčice su kasnije dobile djecu, a dalje istraživanje je pokazalo da su djeca prvobitnih ispitanica prijavila učestalu viktimizaciju i problematično ponašanje koje je popraćeno zloupotrebom alkohola, droga i nasilnog ponašanja. Štaviše, kada su ih uporedili sa adolescentima koji su bili registrirani kao počinitelji krivičnih djela, djevojčice (i.e. druga generacija) su pokazivale znatno veći stepen nasilnog ponašanja. Utvrđeno je da antisocijalno ponašanje roditelja, primarno zloupotrebe droga i alkohola, imaju direktan učinak na kriminalno i nasilno ponašanje djevojčica (pogledati Giordano, 2010, str. 125-162).

Oregon Youth Study je započela 1983. godine s ciljem ispitivanja etiologije antisocijalnog ponašanja dječaka. Svrha istraživanja je bila dizajniranje programa intervencija u porodicama i školama. Dječaci iz četvrtih razreda i njihovi roditelji su nasumično odabrani iz naselja koja su imala niske prihode u Eugene/Springfield području. Uzorak je imao dvije kohorte dječaka u dobi od 9 ili 10 godina. Jednom godišnje su prikupljeni podaci od ispitanika. Na početku je 206 porodica učestvovalo, a kada su dječaci napunili 35 godina uzorak je smanjen i brojao je ukupno 192 porodice. Oregon studija je imala ogroman značaj za ispitivanje široke palete faktora (e.g. mentalno zdravlje) na antisocijalno ponašanje mladih. Kriminološke teorije društvenog učenja su korištene u ovome istraživanju. Međugeneracijska komponenta je, naprimjer, pokazala da majke koje internaliziraju vlastito ponašanje imaju snažan utjecaj na dvije naredne generacije. Majke iz prve generacije koje su internalizirale ponašanje su utjecale na eksternalizirano kriminalno ponašanje muških potomaka, a djevojčice iz treće generacije su internalizirale i eksternalizirale kriminalno ponašanje zbog kriminalnog i antisocijalnog ponašanja oca, dok je utjecaj ponašanja sa oca na sina bio minoran (Kim i sur, 2009). Do 2018. godine 35 godina prikupljenih podataka o tri generacije iz Oregon studije mladih je korišteno kako bi se utvrdio razvoj i međugeneracijski prenos kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. Od 2018. godine pokrenuta je međugeneracijska studija u kojoj se ispituje međugeneracijski prenos konzumiranja alkohola, duhana i narkotika kroz tri generacije, te njihov utjecaj na antisocijalno i kriminalno ponašanje. Podaci iz longitudinalne studije će biti ispitani, prilagođeni međugeneracijskoj studiji, replicirani, te integrisani u nove podatke, koji uključuju više od 1.200 djece iz treće generacije (Oregon Social Learning Center, 2019).

Seattle Social Development Project je longitudinalna studija čiji cilj je ispitivanje etiologije prosocijalnog i antisocijalnog ponašanja kroz analizu uzroka i posljedica zloupotrebe droga i problema u ponašanju, te testiranje efektivnosti istraživanja za kreiranje programa i provođenje intervencija u porodicama, školama i zajednici. Tokom 1985. godine, učenici iz 18 osnovnih škola iz visokorizičnih zajednica su identifikirani. Inicijalno, 1.053 učenika su uzorkovana, a 808 porodica je pristalo da učestvuje u istraživanju. Iako je uzorak bio raznolik (e.g. rasa, etnicitet), veliki dio su činile porodice sa niskim prihodima. Istraživanje je provedeno u 13 valova u periodima od 1985. do 2008. godine. Istraživanje je završeno kada su dječaci postali odrasle osobe (cca. 33 godine). Kompletan model zasnovan je na teoriji diferencijalne asocijacije (Sutherland, 1949; Cressey, 1953; Matsueda, 1988), teoriji društvenog učenja (Bandura, 1977) i teoriji društvene kontrole (Hirschi, 1969). Hipoteza je da socijalizacija prati iste procese koji rezultiraju prosocijalnim i antisocijalnim ponašanjem, a uvjetovano je uključivanjem i interakcijom sa prosocijalnim ili antisocijalnim delinkventima (diferencijalna

asocijacija), vještinama potrebnim, te nagradama i kaznama za takvu interakciju (društveno učenje) i mjere do koje mladi budu vezani za prosocijalne ili antisocijalne pojedince (socijalna kontrola) (National Institute of Justice, 2019). Tokom 2010. godine, prikupljeni su dodatni podaci o zdravlju i biološkim karakteristikama ispitanika (i.e. 91% uzorka je zadržano od 1989. godine kada su ispitanici imali 14 godina). Rezultati su pokazali da će maloljetnici do 15 godine, ukoliko se udružuju sa skupinama koje čine krivična djela, biti predisponirani da čine krivična djela u kasnijoj dobi. Iz ovog istraživanja, nastao je međugeneracijski projekat čiji cilj je da utvrdi utjecaje zloupotrebe droga od strane roditelja i njihovih roditelja (i.e. djedovi, bake) tokom adolescencije i djetinjstva na razvoj, ponašanje i zloupotrebu droga kod djece/unuka s ciljem kreiranja specifičnih preventivnih intervencija namjenjenih prekidanju međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. Svi ispitanici koji žive ili koji su u kontaktu sa najmanje jednim biološkim djetetom su kontaktirani. Oni koji su pristali da učestvuju u istraživanju su uzeti u obzir. Otkrivena je direktna veza između zloupotrebe nedozvoljenih supstanci (e.g. droga) i cigara kod roditelja i antisocijalnog ponašanja djece (i.e. druga generacija), dok kod treće generacije nisu utvrđeni takvi korelati. Međutim, utvrđeno je da postoji indirektna veza između prve i treće generacije kroz povećano konzumiranje nedozvoljenih supstanci kod druge generacije. Efekat treće generacije indirektno posreduje kroz drugu generaciju. Dalje istraživanje fokusirano je na utjecaje legalizacije marihuane i učesće pojedinih ispitanika (i.e. roditelja i djece) u programima ranih intervencija.⁸

Vrijedi spomenuti da su 1993. godine Samson i Laub (1993) objavili studiju zasnovanu na ponovnoj analizi istraživanja Glueckovih o (ne)delinkventnim dječacima (n=1000). Analizirali su životni kurs dječaka kroz odrastanje i dizajnirali su teoriju neformalne socijalne kontrole životnog toka. Studija je otkrila supstancijalnu vezu između kriminalnog ponašanja očeva i njihovih potomaka. Prema njima, individualne razlike i (problemi) u ponašanju u djetinjstvu su od velikog značaja, a kriminal i antisocijalno ponašanje je ujedno stabilna i promjenjiva pojava kroz životni tok.

Gorman-Smith i suradnici su 1998. godine objavili rezultate longitudinalne Chicago Youth Development Study o razvoju teškog delinkventnog ponašanja među adolescentima u unutar-njem gradskom području Chicaga. Studija je provedena na više nivoa (i.e. porodice i zajednice), te u više valova kako bi se evaluirale interakcije između pojedinaca, porodice, vršnjaka, zajednice sa društvenim faktorima koji utječu na uključivanje dječaka u antisocijalno ponašanje. Uzorak su činili dječaci iz petog i šestog razreda iz 17 javnih škola. Nakon što su dobili dozvolu roditelja, 1.105 dječaka je analizirano od strane nastavnika koristeći Achenbach Teacher Rating Form. Nastavnici su ocjenili dječake u visokom riziku (i.e. pokazivali su visok stepen agresivnog ponašanja), nakon čega su isti uključeni u uzorak. Ostatak uzorka je nasumično odabran kako bi kontrolisali podatke. Tokom prvog vala 341 učenik je učestvovao u intervjuu. Ispitanici su intervjuisani u domovima ili na prethodno dogovorenim lokacijama. Dubinski intevjui su urađeni odvojeno sa dječacima i njihovim skrbnicima, a nakon toga je urađen zajednički grupni intervju. Pitanja su pokrivala individualna (e.g. stres, depresija), porodična (e.g. kohezija, podrška), vršnjačka (e.g. podrška, popularnost), školska (e.g. stavovi, uspjeh) i pitanja vezana za zajednicu (e.g. sigurnost, resursi). Ista pitanja su ponovljena u četiri vala - jednom godišnje. U drugom valu je 288 porodica pristalo da učestvuje, što predstavlja i ukupan uzorak studije. Stu-

⁸ I.e. prvobitni projekat je rezultirao intervencijom the Raising Healthy Children intervention.

dija je bila fokusirana na samoprijavlivanje antisocijalnog ponašanja, funkcionisanja porodice i pojedinaca u njoj i izvan (i.e. u zajednici). U studiji je zaključeno da porodice mogu biti model za devijantno ponašanje djece ili barem devijantno ponašanje djece ne nalazi se u konfliktu sa vjerovanjem i vrijednostima koje imaju i usađuju roditelji. Također, utvrđeno je da maloljetnici koji su istrajni u činjenju krivičnih djela najčešće dolaze iz kriminalnih porodica (Gorman-Smith, 1998).

Podjednako važan doprinos dala je Nizozemska studija kriminalnih karijera i životnog toka (Dutch Criminal Career and Life Course Study). Studija je počela tokom 2000. godine, a analizirala je razvoj kriminalnog ponašanja 4.500 ispitanika koji su bili procesuirani pred sudovima ili protiv kojih je pokrenuta istraga ili podignuta optužnica od strane nizozemskih sudova tokom kasnih 70-ih godina. Cilj studije je bio da opiše razvojni tok dugoročnih šablona kriminalnog ponašanja kod pojedinaca koji su dolazili u dodir sa pravosuđem. Istraživači su željeli da objasne ovaj razvoj unutar konteksta važnih događaja i tranzicija u životnom toku pojedinaca, kao što je brak, razvod i imanje djece. Podaci su prikupljeni od organa javne uprave, primarno opština, te pravosudnih organa. U periodu od januara 2013. do decembra 2014. godine urađeni su intervjui sa dijelom ispitanika. Tokom intervjua kreiran je elektronski kalendar životnih događaja porodica, u kojem su zabilježeni najznačajniji događaji i prelazi u životu, odnosno podaci koji nisu bili dostupni tokom ranijeg istraživanja/kvantitativnog prikupljanja podataka (e.g. zloupotreba droga ili zdravstveni problemi), a ispitane su i percepcije o vlastitom kriminalnom ponašanju. Istraživanje je produciralo mnoštvo spoznaja, naprimjer o ulozi braka kao faktoru otpornosti i utjecajima intervencija pravosuđa na održavanje i produblivanje kriminalnih karijera porodica. Također, teorijske i empirijske spoznaje nemjerljivo su doprinijele ulozi zdravstvenog statusa, te društvenih i porodičnih veza na kriminalno ponašanje. Istraživanje dobija na još većem značaju ukoliko se uzme u obzir činjenica da su kreirane kontrolne grupe ispitanika koji nikada nisu evidentirani kod pravosudnih organa, a koji su upoređeni sa "kriminalnoidnim" ispitanicima (Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement, 2019). Rezultati ove studije su ukazali da je u porodicama sa najmanje jednim partnerom koji/a je više od 15 puta osuđivan/a, gotovo jedna trećina maloljetnika starijih od 12 godina registrirana, dok samo 6.6% djece iz nekriminalnih porodica je registrirano kod organa formalne socijalne kontrole (e.g. policije) (van der Rakt i sur. 2006, prema van Dijk i sur. 2018).

Transfivna studija retrospektivno prati roditelje rođene 1875. godine i njihove potomke. Analizirani su dokumenti opštinskih službi – arhivi i sudska dokumentacija. Ukupno pet generacija 198 visokorizičnih porodica je uzeto u obzir. Možda i najzanimljiviji nalaz ovog historijskog istraživačkog projekta je činjenica da 80% ukupnih prestupa je izvršeno od 20% porodica iz uzroka (Weijer, Bijleveld i Blokland, 2014). Slične rezultate dobile su i prethodne multigeneracijske studije (Farrington, Barnes i Lambert, 1996). Nizozemska Transfivna studija pokazala je da kriminalno ponašanje se prenosi kroz pet generacija, a da je najsnažnije kod teških i nasilnih krivičnih djela (i.e. polovina nasilnih krivičnih djela izvršena je od 5% porodica) (van de Weijer, Bijleveld i Blokland 2014). Utvrđeno je da je najjača transmisija među pet generacija bila sa oca na sina (Bijleveld i Wijkman, 2009). Konkretnije, muška djeca čiji očevi su kriminalci imaju oko 2 puta veću šansu da postanu kriminalci u poređenju sa djecom čiji otac nije kriminalac (Bijleveld i Wijkman, 2009), a u slučaju nasilnih krivičnih djela sinovi čiji očevi su kriminalci imali su oko 3 puta veću šansu da postanu kriminalci (Weijer, Bijleveld i Blokland, 2014). S druge

strane, Švedska studija populacije osuđenih je otkrila da veze između kriminala žena (i.e. majka-kći) u porodici su snažnije od veza kriminala muškaraca (i.e. otac-sin) (Frisell, Lichtenstein i Långström, 2011).

The Environmental Risk Longitudinal Twin Study ili E-Risk studiju pokrenule su Terrie Moffitt i Avshalom Caspi 1999. godine s ciljem da utvrde uzroke poremećaja u ponašanju. Studija je konceptualizirana 1997. godine, a dvije godine se razvijala metodologija istraživanja. Formirane su dvije kohorte porodica (n=1.116) koje su imale 2.232 petogodišnje blizance rođene u periodu od 1994. do 1995. godine. Istraživanje je planirano za period od 15 godina sa fokusom na tri razvojne faze: (i) tranzicija ka formalnom osnovnom školskom obrazovanju (i.e. djeca u dobi od 5 do 7 godina), (ii) tranzicija ka srednjoj školi (i.e. djeca u dobi od 10 do 12 godina) i (iii) tranzicijski period izvan škole (i.e. ispitanici u dobi od 18 godina). Istraživanje je provedeno u kućama ispitanika. Do kraja istraživanja veći dio uzorka je zadržan (93%). Studija ispituje jedinstvene faktore okoliša i genetike, te je specifična u tom smislu. Ova studija je rezultirala otkrićem uzroka mentalnih i ponašajnih poremećaja pomoću kojih su dizajnirane preventivne intervencije. Studija je utvrdila da faktori društva/okoliša nisu samo povezani već i kauzalni. Ovo istraživanje demonstriralo je da poremećaji u porodici (e.g. mentalno oboljenje, antisocijalno ponašanje) i davanje "loših primjera" mogu uzrokovati problematično, pa čak i kriminalno ponašanje među djecom. Ono što djeluje kao spaseljenje (i.e. otpornost) za djecu je dvoje roditelja koji odgajaju dijete ispravno i prikazuju pozitivno ponašanje pred djecom. Također, efekat roditeljskog antisocijalnog ponašanja je jači kod djece koja u većem periodu svog života žive sa ocem (Moffitt i Caspi, 2001; Jaffee, Moffit, Caspi i Taylor, 2003).

Autori	Godina	Naziv istraživanja	N	Mjerenje	Selekcija
Retrospektivni					
Hagan i Palloni	1990	Cambridge Study in Delinquent Development (London)	218 ispitanika i njihovi očevi	Samoprijavlivanje i zvanični izvještaji	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Sampson i Laub	1993	Unraveling juvenile delinquency (Gluecks) (Boston)	480 ispitanika i njihovi očevi	Samoprijavlivanje i zvanični izvještaji	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Rowe i Farrington	1997	Cambridge Study in Delinquent Development (London)	344 ispitanika, roditelji i braća i sestre	Samoprijavlivanje i zvanični izvještaji	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Goman-Smith i sur.	1998	Chicago Youth Development Study (Chicago)	288 ispitanika i njihovi roditelji	Samoprijavlivanje	5 i 7 razredi osnovnih škola
Farrington i sur.	1998	Cambridge Study in Delinquent Development (London)	411 ispitanika i njihovi očevi	Zvanične statistike	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Farrington i sur.	2001	Pittsburgh Youth Study (Pittsburgh)	1395 ispitanika, roditelji i braća i sestre	Samoprijavlivanje	Uzorak 1e, 4e i 7e razreda (dječaci)
Jaffee i sur.	2003	Environmental Risk Longitudinal Twin Study (Engleska i Vels)	1116 blizanaca i njihovi roditelji	Samoprijavlivanje	Uzorak blizanaca, iz visokorizičnih porodica
Nijhof i sur.	2007	Regional Police Data (Nizozemska)	5117 ispitanika (8-14 godina) i njihovi roditelji	Zvanični izvještaji	Selekcija samo maloljetnih prestupnika

Tabela 1. Retrospektivna istraživanja međugeneracijskog prenosa (van de Rakt, 2011)

Autori	Godina	Naziv istraživanja	N	Mjerenje	Selekcija
Prospektivna					
Farrington i sur.	1996	Cambridge Study in Delinquent Development (London)	397 ispitanika, roditelji, braća i sestre	Zvanični izvještaji	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Thornberry i sur.	2003	Rochester Youth Development Study (New York)	109 očeva, 111 majki, 296 djece (max. 10 godina)	Samoprijavljivanja i prijavljivanja od partnera	Selekcija studenata javnih škola iz 7e i 8e razreda
Smith i Farrington	2004	Cambridge Study in Delinquent Development (London)	408 djedova, 178 očeva, 322 djece (max. 15 godina)	Samoprijavljivanje i zvanični izvještaji	Osuđeni i neosuđeni dječaci
Thornberry	2005	Rochester Youth Development Study (New York)	109 očeva, 111 majki, 296 djece (max. 15 godina)	Samoprijavljivanja i prijavljivanja od partnera	Selekcija studenata javnih škola iz 7e i 8e razreda
Kim i sur.	2009	Oregon Youth Study (Pacific North-West)	206 očeva, majki, djece i djedova/baki (tri generacije)	Samoprijavljivanje i zvanični izvještaji	Selekcija 4 razreda učenika iz škola koji se nalaze u zajednicama sa visokim stopama kriminala
Thornberry i sur.	2009	Rochester Intergenerational Study (New York)	276 očeva, 148 majki i djece (max. 19 godina)	Samoprijavljivanje	Selekcija studenata iz javnih škola (7e i 8e razreda)
Besjes i Van Gaalen	2008	CBS Data entire Dutch Population (Nizozemska)	Sve osobe u Nizozemskoj u dobi od 18 do 22 godine (N=94.000)	Zvanični izvještaji	Selekcija malog dijela životnog toka (1999-2005)
Bijleveld i Wijkman	2009	Studija pet generacija - Transfive (Nizozemska)	198 djece i njihovih roditelja i tri generacije potomaka	Zvanični izvještaji	Selekcija adolescentnih muškaraca u odgojnim školama
Giordano	2010	Ohio Life-Course Study	Uzorak od 127 djevojčica u dobi od 16 godina (godiste 1982.) i njihove biološke djece (n=158)	Samoprijavljivanje	Delinkventne djevojčice (populacije savezne države Ohio)

Tabela 2. Prospektivna istraživanja međugeneracijskog prenosa (van de Rakt, 2011)

Studije su ispitivale različite fenomene (e.g. ulazak i odustajanje od kriminalnog ponašanja, faktore rizika), a međugeneracijski prenos se može razlikovati kroz generacije, zbog čega ne postoji konsenzus oko brojnih pitanja. Neke razlike mogu biti objašnjene različitim intervalima ispitivanja ili segmentima ispitivanja (i.e. studije su ispitivale različite varijable). Istraživanja koja su koristila intervju nastojala su da odgovore na pitanja kako devijantna ponašanja roditelja različito utječu na djecu. Thornberry i suradnici (2003) su otkrili da antisocijalno ponašanje majke posreduje antisocijalnom ponašanju djece kroz stresove koje roditelji proživljavaju svakodnevno i reflektuju ih na djecu, te kroz neefektivno odgajanje i nadzor nad djecom. S druge strane sinovi i kćerke mogu biti različito pogođeni procesom transmisije. Zanimljivo je otkriće da internalizirana antisocijalna ponašanja djedova se prenose na očeve, a mogu se pronaći kod unuka/kćerki, dok se rijetko nalaze kod unuka/sina. Također, bake/nane mogu prenositi internalizirano i eksternalizirano ponašanje na svoju djecu (i.e. očeve/majke), ali se isto direktno ne prenosi na njihovu djecu (i.e. unuke) (Kim i sur, 2009).

Pojedine studije su analitički upoređivale rezultate drugih studija. Naprimjer, Farrington i suradnici (2001) su uporedili rezultate iz Pittsburg studije i Cambridge studije, a zaključili su da isti faktori rizika za maloljetnike postoje i u Londonu i Pittsburgu. Obe studije su pokazale da je kriminal u visokim stopama koncentrisan u nuklearnim porodicama (Farrington i sur. 1996) i produženim porodicama (Farrington i sur. 2001). Rezultati Rochester studije su ukazali da prestupanje roditelja dovodi do ranog antisocijalnog ponašanja kod djece, koje je posredovano svakodnevnim stresorima roditelja, njihovim (lošim) ponašanjem pred djecom i drugim okolnostima (e.g. depresijom) (Thornberry i sur. 2003; Thornberry i sur. 2009; Thornberry 2009). Nizozemska studija kriminalnih karijera i životnog toka, kao i Transfive studija je omogućila dokaze da se transmisija događa između više generacija (Bijleveld and Wijkman 2009) ali i unutar jedne generacije (van de Rakt i sur. 2009). Druge studije su utvrdile da međugeneracijski kontinuitet kriminalnog i antisocijalnog ponašanja se dešava u formi specifičnih agresija unutar porodice, kao što su zlostavljanja djece (Egeland, 1993) ili nasilje nad supružnicima (Doumas i sur. 1994). Utvrđeno je da agresivno ponašanje roditelja dovodi do agresivnog ponašanja kod djece direktno (Capaldi i sur. 2003) i indirektno naprimjer kroz načine odgajanja djece (Thornberry i sur. 2009).

Iako razlike u dobi ispitanika u različitim studijama postoje, većina je bila koncentrisana na djecu u veoma ranoj dobi, a svi rezultati su u vezi sa zaključkom Thornberrya i suradnika (2003) da: "međugeneracijski kontinuitet antisocijalnog ponašanja je prisutan" (str. 171). Cambridge studija, Rochester studija i Oregon studija je fokusirana na transmisiju samoprijavljenog kriminalnog ponašanja, dok su dvije studije iz Nizozemske se fokusirale na pravne ishode takvog ponašanja (i.e. registrovani kriminalitet). Studije su, svakako, komplementarne jer ispituju fenomen u različitim državama i različitim periodima.

Kao što smo naveli postoji mnoštvo drugih faktora koji utječu na potomke da čine krivična djela, kao što su razvodi roditelja, nasilje u porodici, neurološki deficiti, loše tehnike odgajanja i nadzor nad djecom (e.g. van de Weijer, Bijleveld i Blokland 2014; Besemer, 2014; Besemer i Farrington, 2012; Thornberry, 2009; van de Rakt, Nieuwbeerta i de Graaf, 2008). Thornberry (2005) argumentuje da učešće roditelja u kriminalu negativno utječe na kasniji razvoj djeteta, njegove/njene prelaze iz adolescencije u punoljetstvo, te na samo roditeljstvo (i.e. kada djeca u odrasloj dobi postanu roditelji) koje veoma često može biti neučinkovito, zbog čega dovodi do

povećanog rizika da budući potomci učestvuju u kriminalnom ponašanju. Cikličnost ili kontinuitet kriminalnog ponašanja se nastavlja.

U meta-analizi koju je radila Besemer sa suradnicima (2017b) utvrđeno je da međugeneracijski prenos kriminalnog ponašanja je nešto jači za djecu čiji roditelji su kriminalci u poređenju sa djecom čiji roditelji nisu demonstrirali kriminalno ponašanje. Nasilna krivična djela se lakše prenose generacijski, a transmisija je najjača sa majki na kćerke, zatim sa majki na sinove, očeva na kćerke, a najslabija sa očeva na sinove. Spol djeteta je veoma važan faktor, jer dječaci i djevojčice različito reaguju na kriminalno i antisocijalno ponašanje roditelja. Utvrđeno je da dječaci imaju više eksternalizirane probleme (e.g. delinkvencija), dok djevojčice imaju internalizirane probleme (e.g. anksioznost i depresija) (Capaldi i sur. 2002).

Iako postoje dokazi da se transmisija dešava onda kada je kriminalni otac u čestom kontaktu sa djetetom (Thornberry i sur, 2003), roditelji koji su prestupali prije rođenja djeteta nisu prenosili nikakav rizik na djecu (Bijleveld i Wijkman, 2009). Ovo nam može govoriti kako izlaganje ili imitacija (i.e. učenje) kao mehanizam može objašnjavati transmisiju. Farrington i suradnici (2001) su potvrdili da se kontinuitet kriminalnog ponašanja dešava zbog lošeg nadzora roditelja ili razvoda/smrti roditelja. Otpornost se, kao što smo ranije naveli, javlja u transmisiji sa oca na kćerku, ili sa majke na sina. Veoma mali broj istraživanja posvetio je pažnju na genetski uvjetovane faktore i mehanizme (ali pogledati Maes, Silberg, Neale, i Eaves, 2007) ili transmisiju prema biološkoj i nebiološkoj djeci ili blizancima (ali pogledati Beaver, 2012; Hines i Saudino, 2002).

Sva navedena istraživanja imaju nekoliko nedostataka. Prvenstveno, većini studija nedostaje mjerenje dugoročnih posljedica za djecu. Ne znamo još uvijek da li i kako nasilje roditelja dovodi do nasilja kod djece u odrasloj dobi. Brojne studije koriste retrospektivni studijski dizajn, što dovodi do metodoloških problema sa zavisnim varijablama. Dodatni problem je ispitivanje samo jednog ispitanika za višestruke generacije, što može dovesti do društveno prihvatljivih odgovora i nepotpunih informacija o ponašanju drugih (i.e. prethodnih generacija). Neke studije imaju veoma male uzorke, pa nisu reprezentativni za cijelu populaciju zbog čega je veoma teško raspravljati o značaju transmisije, odnosno teško je iznijeti generalne zaključke.

3. Teorijski mehanizmi međugeneracijskog prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja

Do sada izložena istraživanja ukazala su na efekte i korelate međugeneracijske transmisije. Veoma važno pitanje ostalo je nerazjašnjeno: zašto djeca čiji roditelji se uključuju u kriminalno ponašanje imaju veće šanse da izvrše krivična djela od djece čiji roditelji se ne uključuju u kriminalno ponašanje? Teorijska objašnjenja koja je predložio Farrington mogu ponuditi odgovore na navedeno pitanje. U ovome dijelu diskutovati ćemo načine (i.e. mehanizme) prenosa kriminalnog i antisocijalnog ponašanja sa parentalne generacije na narednu generaciju.

David Farrington, uz Thornberrya, Moffitovu, Bijleveldovu, Capaldija i Giordanovu, važi za vodećeg autoriteta u oblasti razvojne i kriminologije životnog toka, pa samim tim i međugeneracijske kriminologije. David Farrington je tokom dugogodišnjeg iskustva u navedenim kriminološkim oblastima identificirao šest međusobno neisključivih mehanizama međugeneracijskog kontinuiteta kriminalnog ponašanja.

3.1. Višestruko izlaganje faktorima rizika ili "deprivacijski ciklus"

Prvo objašnjenje je da kriminalno ponašanje predstavlja samo mali segment ukupne transmisije, jer djeca mogu tokom životnog toka ili razvoja biti izložena višestrukim faktorima rizika (i.e. kontinuitet faktora rizika) (Farrington 2002).

Faktori rizika su štetne okolnosti, iskustva, ponašanja ili karakteristike, koje su povezane sa većom mogućnošću određenog ishoda u odnosu na ostatak (nerizične) populacije ili mogu utjecati na pojedinca da počne ili nastavi činiti krivična djela. Faktori rizika objašnjavaju korelate kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. U posljednje vrijeme mnoge debate se vode oko toga da li su faktori rizika i životni događaji (i.e. utvrđeno je da brak, stabilan i zadovoljavajući posao, kvalitetna okolina mogu utjecati na kriminalno ponašanje) sinonimi ili se ipak radi o različitim fenomenima.

U svakome slučaju, Farrington (2005) je izdvojio nekoliko nivoa faktora, a primarno se odnose na maloljetnike i adolescente, to su: (i) individualni,⁹ (ii) porodični,¹⁰ (iii) socio-ekonomski, (iv) vršnjački,¹¹ (v) školski¹² i (vi) komunalni.¹³

	6-12 godina	13-17 godina	Stariji od 18 godina
Dinamika i funkcioniranje porodice	Loše roditeljske prakse Kriminal roditelja i/ili braće i sestara Antisocijalni roditelji koji podržavaju nasilje Konflikti unutar porodice Roditelji koji konzumiraju narkotike Fizičko nasilje i zanemarivanje Nasilje u porodici		Loše roditeljske prakse Kriminal roditelja i/ili braće i sestara Nasilje u porodici Historija lošeg tretmana
Karakteristike porodice	Nestabilni prihodi Konfliktna porodica Mobilnost porodice Mentalno zdravlje roditelja Mlada majka Broj djece u porodici Porodice sa jednim roditeljem	Nestabilni prihodi Konfliktna porodica Mobilnost porodice	Nestabilni prihodi

⁹ Individualni faktori su otkriveni kod djece uzrasti između šest i jedanaest godina (e.g. izlaganje nasilju putem, neiskrenost), te između dvanaest i četrnaest godina (e.g. upornost, problemi sa koncentracijom).

¹⁰ Porodični faktori su otkriveni kod djece uzrasti između šest i jedanaest godina (e.g. siromaštvo, antisocijalni roditelji), te između dvanaest i četrnaest godina (e.g. grubost ili loša disciplina, loš roditeljski nadzor).

¹¹ Vršnjački faktori su otkriveni kod djece uzrasti između šest i četrnaest godina (e.g. loše društvene veze, antisocijalni vršnjaci).

¹² Školski faktori se pojavljuju od šeste godine (e.g. neuspjeh u školi, loši međuljudski odnosi).

¹³ Interakcija sa komunalnim faktorima se pojavljuje tek nakon 12 godine (e.g. konzumiranje opojnih droga i dizorganizovana sredina u kojoj živi).

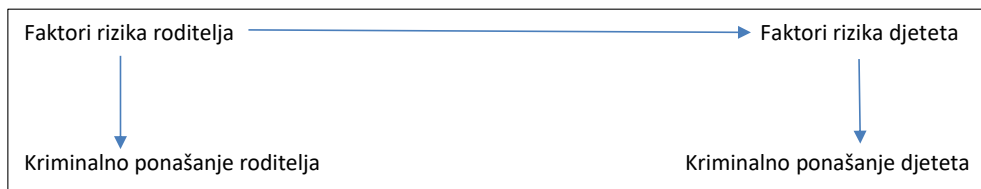
Mjesto stanovanja	Loše područje Prisustvo počinitelja mlađe dobi	Loše područje Prisustvo kriminala Prisustvo kriminalnih grupa Dostupnost oružja i droge	Siromaštvo Kriminal Kriminalne grupe Oružja i droge
-------------------	--	--	--

Tabela 3. Kumulativni i interaktivni efekti faktora rizika povezani sa porodicom prema dobi djece i adolescenata (Shader, 2004; pogledati Turner, Hartman i Bishop, 2007)

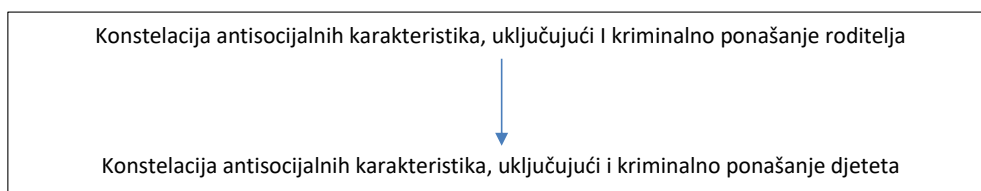
Faktori rizika nisu samo korelati, već i prediktori kriminalnog ponašanja. Prediktori su faktori rizika onda kada ne znamo da li prediktor uzrokuje ishod (i.e. kriminalno ponašanje). U slučaju da znamo da prediktor uzrokuje ishod, onda govorimo o *kauzalnim faktorima rizika*, a kada ne postoje kauzalne veze onda govorimo o *markerima rizika* (i.e. prediktor i zavisna varijabla koreliraju, ali postoje drugi faktori koji uzrokuju međugeneracijski prenos).

Farrington drži da je kriminal samo "jedan element velikog sindroma antisocijalnog ponašanja koji nastaje u ranom djetinjstvu i opstaje do punoljetstva" (Farrington, 1997, str. 363). Postoje, dakle, slučajevi da osobe koje čine krivična djela imaju probleme sa alkoholom, drogama i slično. Kriminal se ne prenosi direktno sa roditelja na djecu, već kroz kontinuitet različitih faktora za koje je Farrington smatrao da su dio većeg deprivacijskog i kriminalnog ciklusa koji se "vrti u krug" sa jedne generacije na drugu. Prema ovome mehanizmu krivične osude nisu dovoljno objašnjenje kriminalnih karijera djece, jer su prisutni drugi faktori rizika koji mogu dati podjednak doprinos, a krivične osude svih članova porodice su ishod deprivacijskog ciklusa. Istraživanja su potvrdila da mehanizmi međugeneracijskog prenosa mogu biti i siromaštvo, trudnoća u adolescenciji, život u depriviranim zajednicama i loše obrazovanje. Ovi faktori mogu *posredovati*, imati direktnu kauzalnu vezu ili biti samo markeri rizika prenosa kriminala sa jedne generacije na drugu i predstavljaju faktore rizika (Farrington i sur., 2001).

Ukratko, međugeneracijski prenos kriminalnog ponašanja se dešava zbog izloženosti višestrukim faktorima rizika (e.g. siromaštvo i nezaposlenost). Roditelji i djeca koja su izložena imaju znatno veće mogućnosti da izvrše krivična djela. Ovaj mehanizam su potvrdile brojne studije. Tako naprimjer loše odgajanje i nadzor djeteta izlaže djecu riziku već u adolescenciji da izvrše krivična djela (Capaldi i sur. 2003) ili proces razvoda roditelja može ostaviti takav trag na dijete da ga učini gotovo predisponiranim za činjenje krivičnih djela (Amato, 1996). Utvrđeno je da međugeneracijska transmisija je mnogo slabija kada su roditelji razvedeni, a dijete nije izloženo nasilju od strane oca (Weijer i sur. 2015).

Mehanizam 1a. *Deprivacijski ciklus ili međugeneracijska transmisija kauzalnih faktora rizika*
 (van de Weijer, 2014, str. 5)

Mehanizam 1b. *Deprivacijski ciklus ili međugeneracijska transmisija markera rizika*
 (Besemer, 2012, str. 5)

Kriminalno i antisocijalno ponašanje roditelja je u svim studijama potvrđeno kao faktor rizika (Farrington, 2011). U Cambridge Study in Delinquent Development je utvrđeno da svako drugo dijete, čiji roditelji su izvršili krivična djela do njegove/njene desete godine, je izvršilo krivična djela, a svako treće dijete, u slučaju kada su roditelji do pedesete godine činili krivična djela (Farrington, Coid i West, 2009). Druge studije su utvrdile da djeca koja su bila "nijemi svjedoci" nasilja u porodici su postajali nasilnici u adolescenciji ili kasnijoj životnoj dobi (Thornberry, Knight i Lovegrove, 2012). Faktore rizika možemo razumijeti kroz Farringtonova objašnjenja drugih mehanizama međugeneracijskog prenosa (e.g. okolišni faktori, genetski faktori). Ovdje moramo priznati da se iza međugeneracijskog prenosa nalaze mnogo kompleksniji, transakcionalni i uzajamni procesi i fenomeni, koji se nalaze unutar i ispod teorijskih mehanizama, a koji dovode do višestrukih rizika za djecu koja imaju kriminalne porodice (Besemer i sur. 2012). Imati dijete u adolescentnoj dobi predstavlja rizik za kriminalno i antisocijalno ponašanje (Thornberry, 2005). Generalno, roditelji koji imaju izgrađene kriminalne karijere, najčešće imaju djecu-prestupnike u adolescentnoj ili u fazi prelaska u odrastanje (Farrington, 1997). Thornberry (2005) smatra kako faktore rizika ne treba posmatrati kratkoročno, već i dugoročno. Naprimjer, iskustvo stresa kod roditelja ili konzumiranje narkotika može dovesti do poteškoća u odgoju djeteta što dovodi do manjka nadzora na djetetom i lošijeg odnosa između djeteta i roditelja, a što je svakako faktor rizika – samo posredni, mnogo kompleksniji i dugoročniji.

Svakako, ne prate sva djeca "korake" roditelja. Mnogobrojne studije nastojale su objasniti međugeneracijski diskontinuitet ili zaštitne faktore (Thornberry, 2016). Zaštitni faktori su oni koji smanjuju mogućnost, odnosno rizik od prestupanja. Prema Farringtonu i suradnicima (2016) ne postoji saglasnost oko definicije zaštitnih ili faktora otpornosti i generalno je moguće po-

dijeliti autore u dva pravca. Prvi smatraju da su zaštitni faktori varijable koje mogu služiti kao prediktor za nisku mogućnost prestupanja. U ovome slučaju radi se o ogledalu (i.e. suprotnosti) faktora rizika. Drugi, ipak, drže da su zaštitni faktori varijable koje imaju interakciju sa faktorima rizika, ali koje (a)nuliraju njihove efekte. Iako faktori otpornosti predstavljaju bazičnu suprotnost faktorima rizika, nije razumljivo da neko ko nije bio izložen faktorima rizika bude *per se* otporan. Prema tome, oba argumenta su ispravna, ali interakcija sa faktorima rizika je nužna za eliminisanje pretpostavke otpornosti.¹⁴ Zaštitni faktori, kao i faktori rizika, postoje na individualnom, porodičnom i meso nivou (e.g. zajednica, škola).

Dinamika i funkcionisanje porodice	Karakteristike porodice	Mjesto stanovanja
Odnosi zasnovani na dubljim vezama sa porodicom Pozitivna podrška unutar porodice Adekvatna supervizija roditelja Iskazivanje poštovanja od strane roditelja Bliskost između roditelja i djece Učestale disciplinske metode Adekvatno ponašanje i roditeljske prakse	Stepen obrazovanja roditelja Finansijska stabilnost Stabilnost porodice	Integracija porodica u zajednici u kojoj žive Pozitivni odnosi u zajednici Školske aktivnosti koje uključuju porodicu

Tabela 4. Zaštitni faktori povezani sa porodicom¹⁵ (Shader, 2004; pogledati Turner, Hartman i Bishop, 2007)

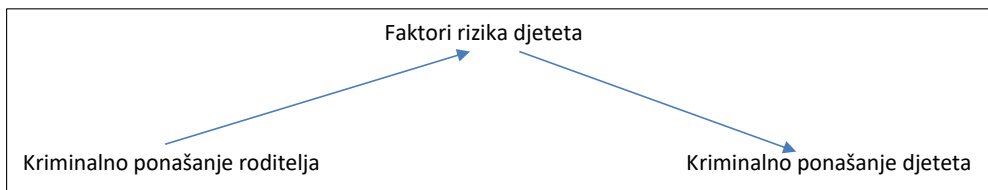
Laub i Sampson (2003) su utvrdili da je povezanost sa prosocijalnim pojedincima ili grupama faktor otpornosti. Postojanje kompaktne porodice može učiniti djecu otpornijom (van der Geest i sur. 2014, prema van Dijk i sur. 2018). Ukoliko su roditelji zaposleni (ali u ovisnosti od kvalitete i stabilnosti posla, pogledati Laub i Sampson, 2003) ili kada je dijete okupirano aktivnostima, onda može doći do zaštite od devijantnog ponašanja (van Dijk i sur. 2018). Također, podrška od strane socijalnih radnika ili terapeuta može pomoći djetetu da razvije mehanizme otpornosti.

¹⁴ Ovdje možemo govoriti o dva pojma: rezilijentnost i otpornost. Rezilijentnost predstavlja elastičnost pojedinca na utjecaje, dok se otpornost odnosi na mogućnost odbacivanja, odstranjivanja ili onemogućavanja utjecaja na pojedince da ispolje kriminalno ili antisocijalno ponašanje.

¹⁵ Trenutno istraživanje zaštitnih faktora nije dovoljno da bi ih mogli razlikovati na osnovu godina (Shader, 2004). Možemo navesti neke od individualnih zaštitnih faktora, to su: netolerantan stav prema devijantnom ponašanju, visok IQ, ženski spol, pozitivni odnosi u društvu. Porodični faktori su: pružanje topline, podržani odnos sa roditeljima ili drugim odraslim osobama, pozitivno izražavanje roditelja o prijateljima i vršnjacima, nadzor roditelja. Zaštitni faktori vezani za školu su: predanost, priznanje uključivanja u konvencionalne aktivnosti, dok su vršnjački faktori: uključivanje u konvencionalna ponašanja.

3.2. Utjecaj okoline ili posrednici faktorima rizika

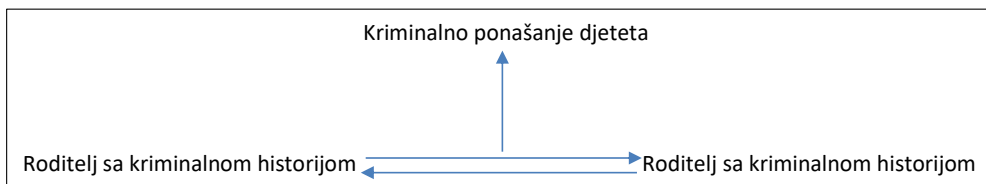
Drugo objašnjenje su utjecaji sredine/okoline i nalaze se u direktnoj vezi sa prvim objašnjenjem jer posreduju faktorima rizika za antisocijalno i kriminalno ponašanje djece. Međugeneracijska transmisija je posljedica kriminalnih roditelja koji izlažu dijete faktorima rizika za kriminalno ponašanje (Farrington 2002). Roditelji žive i odgajaju djecu u najnepovoljnijim društvenim sredinama što povećava šanse da djeca postanu kriminalci (Sampson i Laub, 1993). Delinkvencija roditelja prenosi se kroz faktore koji povećavaju rizik delinkvencije kod djece i u vezi su sa delinkvencijom roditelja (Smith i Farrington, 2004). Dakle, prema ovome mehanizmu krivične osude roditelja uvijek se nalaze u korelaciji sa kriminalnim ponašanjem djeteta. Također i drugi okolišni faktori utječu na ovo, kao što su loše društvene ili ekonomske okolnosti roditelja koje mogu biti dovedene u vezu sa krivičnim osudama djece. Okolišni faktori mogu biti situacije kada djeca u adolescenciji postanu roditelji ili kada se primjenjuju odgojne metode koje ne razvijaju svijest kod djece (van de Rakt i sur. 2009). U skladu sa ovim objašnjenjem međugeneracijski prenos uvijek ovisi od faktora rizika za kriminalno ponašanje, a oni se stepenuju na: individualne (e.g. samokontrola ili inteligencija), porodične (e.g. razvodi roditelja i traume) i srednjeg nivoa (e.g. škola i vršnjaci) (van Dijk i sur. 2018). S druge strane, djeca kriminalnih roditelja su izložena različitim faktorima rizika od siromaštva do negativne okoline, zbog čega postaju karijerni kriminalci (Weijer i sur. 2015).

Mehanizam 2. *Posredovanje faktorima rizika*

3.3. Asortativno parenje

Treće objašnjenje je asortativno parenje. Prema ovome mehanizmu, ljudi imaju tendenciju da se zbližavaju sa sebi sličnima, te analogno da se žene/udaju za sebi slične (Farrington 2002). Delinkventi traže partnere sa kriminalnom historijom i posljedično imaju djecu sa njima (Krueger i suradnici, 1998). Prema Farringtonu (2002) žene mogu primjenjivati neadekvatne tehnike ili stilove odgajanja (e.g. zanemarivanje djeteta ili autoritarna disciplina) koji povećavaju šansu da dijete postane antisocijalno ili u krajnjem slučaju da izvrši krivična djela. Ujedno, povećane su šanse da i same žene postanu hronični počinitelji krivičnih djela. Radi se o tendenciji da se stvaraju "unije" sa onima koji su slični "nama".

Mehanizam 3. Asortativno parenje

Postoje dvije vrste asortativnog parenja. Prvi je *društvena homogamija*, prema kojoj je osoba koja eksponira kriminalno ponašanje povezana sa (sebi) sličnim osobama u zajednici. Najčešće žive u istoj zajednici, odlaze u istu školu i slobodno vrijeme provode na istim mjestima. Druga vrsta je *fenotipska asortacija*, prema kojoj ljudi, najčešće podsvjesno, posmatraju druge ljude kroz prizmu ranjivosti i otpornosti, te biraju slične sebi (Rowe i Farrington, 1997). U prvom slučaju (društvena homogamija) antisocijalni ljudi imaju veće šanse da budu bliski sa drugim antisocijalnim ljudima, jer zajedno okupiraju isti prostor i vrijeme. Do sada nije pronađen kauzalni odnos za ovu tvrdnju (Besemer, 2012). U drugom slučaju (fenotipska asortacija) antisocijalni pojedinci donose odluku da se zbliže sa osobama s kojima dijele iste vrijednosti i historiju, zbog čega dobijaju podršku za delinkventno ponašanje. Naravno, treća varijacija jeste da antisocijalna osoba se ne može zbližiti sa prosocijalnom osobom jer ne postoji međusobno odobrenje za antisocijalno djelovanje (Besemer, 2012).

Djeca sa dva kriminalna roditelja imaju značajno veći rizik od drugih je imaju *dvostruki negativni efekat*. Naslijeđuju dvostruku antisocijalnu mogućnost i odrastaju u kriminalnom i antisocijalnom okruženju. Ukratko, djeca imaju dvostruko štetno optećenje na relaciji geni-okruženje. Radi se o kombinaciji višestrukih mehanizama međugeneracijskog prenosa (Besemer, 2012).

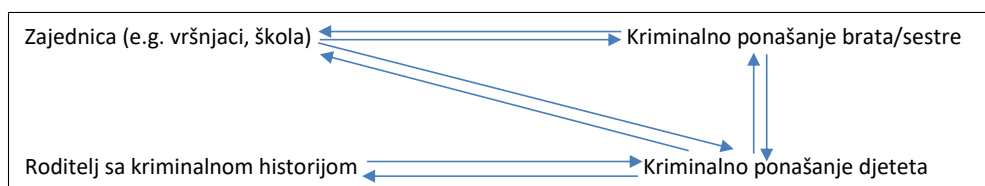
Brojna istraživanja su potvrdila tezu (pogledati meta-analizu Hoeve i sur., 2009; Junger i sur. 2013) da antisocijalne osobe imaju tendenciju da kohabiraju, žene/udaju i imaju djecu sa drugim antisocijalnim osobama (Farrington i Crago, 2016), odnosno djeca iz porodica u kojima su oba roditelja kriminalci postaju ekstremno antisocijalni (West i Farrington, 1977). Moffitt i suradnici (2001) su potvrdili da bračni partneri koji su registrirani počinitelji krivičnih djela dovode do predisponiranih kriminalnih porodica. Ovaj fenomen su nazvali *selektivnom reprodukcijom*. S druge strane, Besemer (2012) argumentuje da asortativno parenje uopšte nije mehanizam, jer samo pokazuje da je međugeneracijska transmisija jača u slučaju oba kriminalna roditelja.

3.4. Socijalno učenje

Četvrto objašnjenje međugeneracijskog prenosa jeste učenje, odnosno proces imitacije (Farrington 2002). Djeca uče kriminalno ponašanje kroz opservaciju i modeliranje ponašanja roditelja (pogledati Bandura, 1977). Iako Farrington (2002) govori primarno o međusobnom utjecaju članova porodice kao o "saučesništvu" u kriminalu, ovdje se radi o socijalnom učenju.

Socijalno učenje u kriminologiji nije nepoznanica. Kao oponent atavističkim idejama Lombrosa, Gabriel Tarde (1912) je smatrao da imitacija predstavlja osnovni uzrok kriminalnog ponašanja. Prema njemu, ljudi imitiraju one s kojima imaju najviše kontakta, inferiorni imitiraju superiorne

i novi trendovi zamijenjuju stare. Ova teorija je kasnije nadograđena u teoriji diferencijalne asocijacije (Sutherland i Cressey, 1947). Prema ovoj teoriji, kriminalno ponašanje je naučeno kroz interakciju sa ljudima (i.e. procesi komunikacije), što uključuje i roditelje, tokom koje se uče tehnike, motivi, racionalizacije i stavovi, a djeca mogu razviti (i.e. "naučiti") načine kako da krše zakon. Burgess i Akers (1966) su reformulisali Sutherlandovu teoriju i uključili ideju diferencijalnog pojačanja, koji se odnosi na posljedice kriminalnog ponašanja. Prema ovoj teoriji, ljudi se ponašaju na određen način jer očekuju da će imati neku dobit ili se ne ponašaju na određen način jer će biti sankcionisani. I dobit i sankcija može biti društvena (e.g. interakcija sa vršnjacima) i nedruštvena (e.g. konzumiranje alkohola). S druge strane, van Dijk i suradnici (2018) se pozivaju na Cohenovu teoriju subkulture (1955) i Millerovu teoriju kulture nižih klasa (1958) i kontekstualiziraju je, navodeći da djeca postupaju konformistički na devijantne vrijednosti i norme porodice i vršnjaka (i.e. teorije govore u subkulturama i kulturama nižih klasa, ali mogu biti eksplanatorno sredstvo za ovaj mehanizam međugeneracijskog prenosa).

Mehanizam 4. *Socijalno učenje*

Ukoliko je jedan roditelj kriminalac, dijete veoma često može posmatrati nasilje koje ga okružuje ili zloupotrebe droga, te učiti takvo postupanje kao legitimnu vrijednost. U tom slučaju dijete je izloženo direktnom prenosu koje se dešava tokom interakcije roditelja sa djecom, a prenose se koncepti kriminalnog ponašanja i vještine potrebne da izvrši krivično djelo (Giordano, 2010). Braća i sestre također (međusobno) uče ponašanja, tehnike, vrijednost i norme jedni od drugih, a utvrđeno je i da u određenim slučajevima čine krivična djela zajedno (Warr, 1993). Hipotetički, starije dijete može naučiti kriminalno ponašanje od roditelja, a potom prenijeti tehnike/spoznaje na mlađe dijete. Istina postoji mogućnost da medijatori prenosa kroz učenje ne moraju biti braća/sestre, već i širi članovi porodice (i.e. rođaci) ili vršnjaci (van Dijk i sur., 2018).

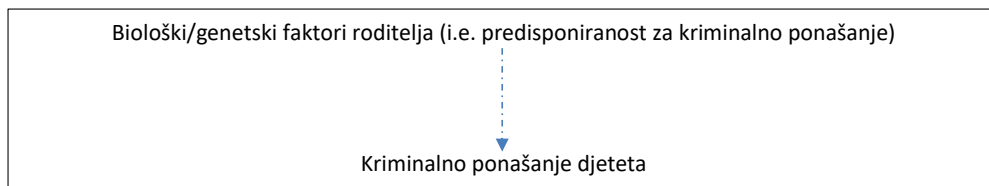
3.5. Biološka ili genetska transmisija

Peto objašnjenje zasnovano je na nasljednim faktorima koji su odgovorni za vezu između kriminalnog ponašanja roditelja i djece. Radi se o genetskim uslovljenim predispozicijama (Farrington 2002). Kriminalni roditelji mogu imati genetske predispozicije za kriminalno ponašanje, koje se može prenijeti na potomke.

Utjecaj genetskih faktora na kriminalno ponašanje se najčešće testira u sklopu studija o blizancima ili usvajanjima. U studijama blizanaca međugeneracijski prenos se ispituje upoređivanjem sličnosti u kriminalnom ponašanju između monozigotnih i dizigotnih blizanaca. Razlog za to je pretpostavka da odrastaju u istoj okolini. U slučaju monozigotnih blizanaca visoki korelati mogu ukazati da se radi o genetski uslovljenim faktorima, jer monozigotni blizanci dijele većinu gena.

U studijama usvajanja (djece) međugeneracijski prenos se testira poređenjem kriminalnog ponašanja usvojene djece sa kriminalnim ponašanjem bioloških i usvojiteljskih roditelja. Ukoliko se utvrdi da postoji veza između kriminalnog ponašanja bioloških roditelja i usvojenog djeteta, može se govoriti o genetskim uslovljenim faktorima, jer su okolišni faktori eliminisani (van de Weijer, 2014).

Kriminalci imaju genetsku predispoziciju za delinkventno ponašanje (e.g. temperamentnost) koja može biti prenešena na potomke. Postoje dokazi da biološki/genetski utjecaji mogu objasniti oko 50% kriminalnog i antisocijalnog međugeneracijskog prenosa (Beaver, Barnes, i Boutwell, 2009). Nekoliko studija je potvrdilo da genetski uslovljeni faktori mogu, uz okolišne faktore (e.g. problem u djetinjstvu), posredovati međugeneracijskom prenosu kriminalnog ponašanja. Caspi i suradnici (2002) su pratili 442 dječaka sa Novog Zelanda od njihovog rođenja do 26 godine i otkrili da funkcionalni polimorfni gen u regionu monoaminske oksidaze A je u vezi sa okolišnim faktorima koji mogu utjecati na pojavu antisocijalnog ponašanja i poremećaja u ponašanju. Ovi rezultati objašnjavaju zašto neka djeca koja su zlostavljana u djetinjstvu postanu nasilnici, a drugi ne. Naime Caspi i suradnici su utvrdili da visok nivo navedenog funkcionalnog polimorfnog gena služi kao faktor otpornosti za djecu da u kasnijoj dobi ne razviju antisocijalno i agresivno ponašanje (ali pogledati repliciranu studiju Foley i sur. 2004). Olweus (1987) je utvrdio da visoki nivoi testosterona se prenose sa oca na sina i mogu dovesti do kriminalnog ponašanja. Farrington (2007) je utvrdio da nizak krvni pritisak može dovesti do kriminalnog ponašanja, što su iznimno zanimljivoj studiji potvrdili van de Weijer i suradnici (2017).

Mehanizam 5. *Biološka ili genetska transmisija*

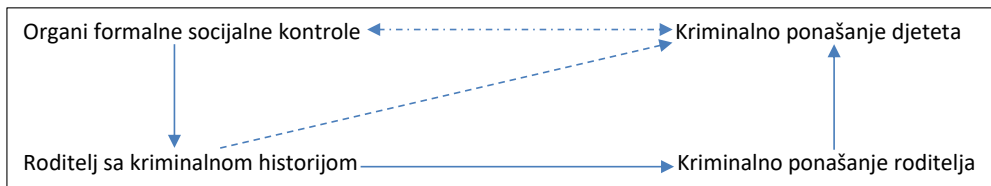
Hipotetički, sličnost u kriminalnom ponašanju braće i sestara bi mogla biti povezana za kriminalnim ponašanjem bioloških srodnika. Krivičnim presudama majki bi se mogla objasniti varijacija u kriminalnom ponašanju djece, ali ne i krivičnim presudama oca ili djece (van Dijk i sur., 2018). Vrijedi dodati da genetska predispozicija (e.g. agresivnog ponašanja) ne znači da će neko zaista razviti agresivno ponašanje u drugoj generaciji. Okolišni faktori će utjecati na to kako će se genetski faktori razvijati. Dakle, genotip (i.e. genetski potencijal ili nasljeđeni kod) će biti u interakciji sa okolinom i rezultirati će u fenotipu (i.e. ishod genotipa koji je moguće opservirati u materijalnom obliku), odnosno kriminalnom ponašanju (Besemer, 2012).

3.6. Etiketiranje porodica i pristranost u zvaničnim statistikama

Šesto objašnjenje nalazi da etiketiranje/stigmatizacija delinkventnih porodica dovodi djecu u rizik da postanu delinkventi. Kao produkt etiketiranja, policija i pravosudni organi u povećanom omjeru nadziru kriminalne porodice, što znači da svi članovi porodice imaju veće šanse da budu uhvaćeni u činjenju krivičnih djela, te da se zbog toga pojavljuju više u zvaničnim statistikama (Farrington 2002). Inače, etiketiranje je ranije etablirano u kriminološkoj teoriji kao objašnjenje (pogledati Becker, 1963), ali ne kao mehanizam prenosa kriminalnog ponašanja sa parentalne na narednu generaciju.

Rezultati istraživanja o efektima etiketiranja na međugeneracijski prenos kriminala su pokazali da roditelji koji su osuđivani predstavljaju kumulativni nedostatak za djecu: etiketiranje se najjače prenosi na ljude koji se nalaze u nepovoljnom položaju (e.g. jer imaju osuđenog roditelja, žive u siromašnim porodicama) (Besemer, i sur., 2017a). Utvrđeno je i da se policija, tužilaštva i sudovi fokusiraju na kriminalne porodice i njihovu djecu zbog čega povećavaju šansu da ponovno budu registrovani i eventualno osuđeni. Djeca sa istim nivoom samoprijavljivane delinkvencije imaju veće mogućnosti da budu osuđena od suda ukoliko je jedan od roditelja bio osuđen (Besemer, Farrington, i Bijleveld, 2013).

S tim u vezi je i pristranost rada policije i pravosudnih organa prema registriranim ili "poznatim" kriminalnim porodicama. Ovo objašnjenje navodi da ne postoji prava transmisija kriminalnog ponašanja, već samo veza između djece osuđivanih roditelja koja su osuđivana više, u poređenju sa kriminalnom djecom čiji roditelji nisu osuđivani. Besemer, Farrington i Bijleveld (2013) su utvrdili da je osuđivani roditelj najjači prediktor za krivičnu osudu potomka. Niski prihodi i loše stanje u kućanstvima su nezavisno od osude roditelja snažan prediktor. Prema navednim autorima, navedne činjenice se pojavljuju kao faktor pristrasnosti policije i organa pravosuđa i povećaju rizik za osobe koje imaju navedene karakteristike (krivične osude). Prema ovom mehanizmu krivična djela svih članova porodice će biti u vezi sa međugeneracijskim prenosom, ali izolovano kriminalno ponašanje djece i majki ne može objasniti međugeneracijski prenos kriminalnog ponašanja očeva i sinova.

Mehanizam 6. *Etiketiranje porodica i pristranost u zvaničnim statistikama*

4. Zaključak

Iako su brojna pionirska istraživanja (e.g. Dugdale, 1877) zaslužna za etabliranje međugeneracijske kriminologije, za njen razvoj zaslužna su istraživanja provedena unutar razvojne i kriminologije životnog toka. Radi se o istraživanjima koja su provedena unutar longitudinalnog dizajna prospektivnih i retrospektivnih studija registrovanog kriminala i studija samoprijavlivanja. Početkom ovoga stoljeća, međugeneracijska kriminologija je postepeno zauzimala značajnu ulogu u sveukupnim kriminološkim istraživanjima. U ovome radu opisali smo istraživanja koja su napravila "akademski tresak" koji je pomjerao granice razumijevanja etiologije i fenomenologije kriminaliteta, a etablirana je (relativno) nova kriminološka disciplina.

Danas, međugeneracijska kriminologija se ne nalazi više "u okovima" longitudinalnog pristupa i ne analizira samo kohorte ili razvojne stadije, već ispituje individualno antisocijalno i kriminalno ponašanje u porodicama i zajednicama krossekcionalno. Supstantivno znanje je razvijeno o međugeneracijskom prenosu agresivnog ponašanja (e.g. Dumas, Margolin i Richard, 1994), nasilja u porodici (e.g. Black, Sussman i Unger, 2010), zlostavljanja i zanemarivanja djece (e.g. Seay i sur., 2016), čak i šire kao naprimjer međugeneracijskog prenosa masovnog nasilja (e.g. genocid) koji se nalazi na intersekciji supranacionalne, međugeneracijske kriminologije i viktimologije (e.g. Berckmoes i sur. 2017; Berckmoes, de Jong i Reis, 2017).

Društveni značaj spoznaja nastalih unutar međugeneracijske kriminološke paradigme se ogleda u iniciranju brojnih preventivnih programa antisocijalnog i kriminalnog ponašanja u porodici i zajednicama. Iako je naučni i društveni značaj rezultata (i njihove primjene) neprocjenjiv, izložene studije su samo djelomično zadovoljile društvene potrebe, a "akademski tresak" je otvorio "Pandorinu kutiju" iz koje je izašlo mnoštvo naučno relevantnih pitanja na koje treba odgovoriti, kontradiktornosti koje treba pojasniti i praznina koje treba ispuniti.

Cilj ovoga rada je bio da na sistematičan način opiše dosadašnja istraživanja međugeneracijskog prenosa (ili nedostatka istog) kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. U radu smo izložili najreferentnija istraživanja u domenu međugeneracijske kriminologije i teorijska objašnjenja međugeneracijskog prenosa.

Teorijski modeli Farringtonovih mehanizama su jedino teorijsko objašnjenje međugeneracijske kriminologije. Svi mehanizmi imaju inkorporirane klasične kriminološke teorije, koje su redefinisane u kontekstu transmisije kriminalnog i antisocijalnog ponašanja sa parentalnih generacije na potomke. Niti ovi mehanizmi, kao ni empirijske verifikacije još uvijek ne mogu u potpunosti odgovoriti na pitanje: zašto je sin poznatog sarajevskog kriminalca pratio "stope" svoga oca, i kako? Iako nije razjašnjen, odgovor na navedeno pitanje bi trebala omogućiti buduća istraživanja međugeneracijskog (dis)kontinuiteta kriminalnog i antisocijalnog ponašanja.

LITERATURA

- Albany University (2019). Rochester Youth Development Study (dostupno ovdje: <https://www.albany.edu/hindelang/ryds.php>, pristupljeno 2. marta 2019.).
- Amato, P.R. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 628–640.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.
- Beaver, K.M., Barnes, J.C., i Boutwell, B.B. (2014). *The Nurture versus Biosocial Debate in Criminology: On the Origins of Criminal Behaviour and Criminality*. Sage Publications.
- Beaver, K.M. (2012). The Familial Concentration and Transmission of Crime. *Criminal Justice and Behavior*, 40(2), 139–155.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Berckmoes, L.H., de Jong J.T.V.M., i Reis R. (2017). Intergenerational transmission of violence and resilience in conflict-affected Burundi: a qualitative study of why some children thrive despite duress, *Global Mental Health*, 4, 1-12.
- Bergman, L.R., i Andershed, A.K. (2009). Predictors and outcomes of persistent or age-limited registered criminal behavior: A 30-year longitudinal study of a Swedish urban population. *Aggressive Behavior*, 35, 164–178.
- Besemer S., Farrington D.P., i Bijleveld C.C.J.H. (2017a). Labeling and intergenerational transmission of crime: The interaction between criminal justice intervention and a convicted parent. *PLOS ONE*, 12(3), 1-16.
- Besemer, S., Ahmad, S.I., Hinshaw, S.P., i Farrington, D.P. (2017b). A systematic review and meta-analysis of the intergenerational transmission of criminal behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 37, 161–178.
- Besemer, S. (2014). The impact of timing and frequency of parental criminal behaviour and risk factors on offspring offending. *Psychology, Crime i Law*, 20(1), 78–99.
- Besemer, S., Farrington, D.P., i Bijleveld, C.C.J.H. (2013). Official bias in intergenerational transmission of criminal behaviour. *British Journal Criminology*, 53, 438–455.
- Besemer, S. i Farrington, D.P. (2012). Intergenerational transmission of criminal behaviour: Conviction trajectories of fathers and their children. *European Journal of Criminology*, 9(2), 120–141.
- Besemer, S. (2012). *Intergenerational transmission of criminal and violent behaviour*. Si-destone.
- Besemer, S., van der Geest, V., Murray, J., Bijleveld, C.C.J.H., i Farrington, D.P. (2011). The relationship between parental imprisonment and offspring in England and the Netherlands. *British Journal of Criminology*, 51, 413–437.
- Bijleveld, C.C.J.H., i Farrington, D. P. (2009). The importance of studies of intergenerational transmission of antisocial behaviour, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 77–79.
- Bijleveld, C.C.J.H., i Wijkman, M. (2009). Intergenerational continuity in convictions: A five-generation study. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19(2), 142–155.

- Black, D.S., Sussman, S. i Unger, J.B. (2010). A Further Look at the Intergenerational Transmission of Violence: Witnessing Interparental Violence in Emerging Adulthood, *Journal of interpersonal violence* 25(6), 1022-1042.
- Burgess, R.L. i Akers, R.L. (1966). A differential association-reinforcement theory of criminal behaviour. *Social problems*, 14(2), 128-147.
- Capaldi, D.M., Pears, K.C., Patterson, G.R., i Owen, L.D. (2003). Continuity of parenting practices across generations in an at-risk sample: a prospective comparison of direct and mediated associations. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 127-142.
- Capaldi, D.M., DeGarmo, D., Patterson, G.R., i Forgatch, M. (2002). Contextual risk across the early life span and association with antisocial behavior. U: J.B. Reid, G.R. Patterson, i J.J. Snyder (ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (str. 123-145). Washington, DC: American Psychological Association.
- Caspi, A., i suradnici (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, 297, 851-854.
- Clear, T.R., i Frost, N.A. (2014). *The punishment imperative*. New York, NY: NYU Press.
- Cohen, A.K. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Glencoe, IL: Free Press.
- Cressey, D.R. (1953). *Other People's Money*. New York, NY: The Free Press.
- Dijk, van, M., Kleemans, E.R. i Eichelsheim, V. (2018). Children of Organized Crime Offenders: Like Father, Like Child? An Explorative and Qualitative Study Into Mechanisms of Intergenerational (Dis)Continuity in Organized Crime Families. *European Journal of Criminal Policy Research*, 1-19.
- Dumas, D., Margolin, G., i John, R.S. (1994). The intergenerational transmission of aggression across three Generations. *Journal of Family Violence*, 9(2), 157-175.
- Dugdale, R.L. (1877). *The Jukes: A study in crime, pauperism, and heredity*. New York: Putnam.
- Egeland, B. (1993). A history of abuse is a major risk factor for abusing the next generation. U: R.J. Gelles i D.R. Loseke (ur.), *Current controversies on family violence* (str. 197-208). London: Sage.
- Farrington, D.P., i Crago, R.V. (2016). The concentration of convictions in two generations of families. U: A. Kapardis, i D.P. Farrington (ur.). *The psychology of crime, policing and courts* (str. 7-23). Abingdon, UK: Routledge.
- Farrington, D.P., Ttofi, M.M., i Piquero, A.R. (2016). Risk, promotive, and protective factors in youth offending: Results from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Criminal Justice*, 45, 63-70.
- Farrington, D.P. (2011). Families and crime. U: J. Q. Wilson, i J. Petersilia (ur.). *Crime and public policy* (str. 130-157). New York: Oxford University press.
- Farrington, D.P., Coid, J.W., i West, D.J. (2009). The development of offending from age 8 to age 50: Recent results from the Cambridge study in delinquent development. *Monatsschrift fur Kriminologie und Strafrechtsreform*, 92(1), 160-173.

- Farrington, D.P., Coid J.W., Harnett L., Jolliffe D., Soteriou N., Turner R. i West D.J. (2006). *Criminal Careers up to Age 50 and Life Success up to Age 48: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Research Study No. 299. London: Home Office.
- Farrington, D.P. (2005). The integrated cognitive antisocial potential (ICAP) theory (str. 73–92). U: Farrington (ur.). *Integrated developmental and life-course theories of offending*. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers.
- Farrington, D.P. (2002). Developmental criminology and risk-focused prevention. U: M. Maguire, R. Morgan, i R. Reiner (ur.), *The Oxford handbook of criminology* (str. 657–701). Oxford: Oxford University Press.
- Farrington, D.P., Jolliffe D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., i Kalb, L.M. (2001). The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency. *Journal of Adolescence*, 24, 579–596.
- Farrington, D.P., Barnes, G.C., i Lambert, S. (1996). The concentration of offending in families. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 47–63.
- Foley, D.L., i suradnici (2004). Childhood adversity, monoamine oxidase a genotype, and risk for conduct disorder. *Archives of General Psychiatry*, 61, 738–744.
- Frisell, T., Lichtenstein, P., i Långström, N. (2011). Violent crime runs in families: a total population study of 12.5 million individuals. *Psychological medicine*, 41(1), 97–105.
- Giordano, P.C. (2010). *Legacies of crime: A follow-up of the children of highly delinquent girls and boys*. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
- Glueck, S., i Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gorman-Smith, D, Tolan, P., Loeber, R., i Henry, D. (1998). Relation of Family Problems to Patterns of Delinquent Involvement among Urban Youth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(5), 319–333.
- Hines, D.A. i Saudino, K.J. (2002). Intergenerational Transmission of Intimate Partner Violence: A Behavioral Genetic Perspective, 3(3), 210–225.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hoeve, M., Dubas, J.S., Eichelsheim, V.I., van der Laan, P.H., Smeenk, W., i Gerris, J.R.M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 749–775.
- Jaffee, S., Moffitt, T., Caspi, A., i Taylor, A. (2003). Life with (or without) father: The benefits of living with two biological parents depend on the father's antisocial behavior. *Child Development*, 74(1), 109–126.
- Junger, M., Greene, J., Schipper, R., Hesper, F., i Estourgie, V. (2013). Parental criminality, family violence and intergenerational transmission of crime within a birth cohort. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 19(20), 117–133.
- National Institute of Justice (2019). Gang Membership, Delinquent Peers, and Delinquent Behavior (dostupno na: https://www.ojjdp.gov/jjbulletin/9810_2/contents.html, pristupljeno 3. marta 2019.).

- Kim, H.K., Capaldi, D.M., Pears, K.C., Kerr, D.C. i Owen, L.D. (2009). Intergenerational transmission of internalising and externalising behaviours across three generations: Gender-specific pathways. *Criminal Behaviour Mental Health*, 19, 125–141.
- Krueger, R.F., Moffitt, T.E., Caspi, A., Bleske, A. i Silva, P.A. (1998). Assortative mating for antisocial behaviour: Developmental and methodological implications. *Behavior genetics*, 28(3), 173–186.
- Lochner, L. (2008). Intergenerational Transmission. U: S.N. Durlauf i L.E. Blume (ur.), *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Palgrave Macmillan.
- Matsueda, R.L. (1988). The current state of differential association theory. *Crime & Delinquency* 34(3), 277–306.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. i Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge: University Press.
- Moffitt, T., i Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13(2), 355-375.
- Miller, W. (1958). Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency. *Journal of Social Issues*, 14(3), 5–20.
- Oregon Social Learning Center (2019). Three generational study (dostupno ovdje: <https://www.oslc.org/projects/three-generational-study/>, pristupljeno 28. februar 2019.).
- Pulkkinen, L., Lyyra, A.L., i Kokko, K. (2009). Life success of males on non-offender, adolescence-limited, persistent, and adult-onset antisocial pathways: follow-up from age 8 to 42. *Aggressive Behavior*, 35, 117–135.
- Rowe, D.C., i Farrington, D.P. (1997). The familial transmission of criminal convictions. *Criminology*, 35(1), 177–202.
- Sampson, R. i Laub, J. (1993). *Crime in the Making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Seay, D.M., Jahromi, L.B., i Umaña-Taylor, A.J., i Updegraff, K.A. (2016). Intergenerational Transmission of Maladaptive Parenting Strategies in Families of Adolescent Mothers: Effects from Grandmothers to Young Children, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(6), 1097-1109.
- Shader, M. (2004). *Risk Factors for Delinquency: An Overview Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*. US Department of Justice. United States of America.
- Source.ba (2017). Nova generacija kriminalaca: Momci koji zele nametnuti svoje zakone u Sarajevu, (dostupno ovdje: <http://www.source.ba/clanak/Crnahronika/429621/Nova-generacija-kriminalaca--Momci-koji-zele-nametnuti-svoje-zakone-u-Sarajevu>, 3.2.2017, pristupljeno 8 marta 2019.).
- Sutherland, E. H., i Cressey, D. R. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company.
- Tarde, G. (1903). *The laws of imitation*. New York: Henry Holt.

- The Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (2019). Dataset criminal career life-course study available (dostupno ovdje: <https://www.nscr.nl/en/dataset-criminal-career-life-course-study-beschikbaar/>, pristupljeno 26. februara 2019.).
- Thornberry, T. (2016). *Three generation studies: Methodological challenges and promise*. Handbook of the Life Course (str. 571–596). Springer.
- Thornberry, T.P., Knight, K.E., i Lovegrove, P.J. (2012). Does maltreatment beget maltreatment? A systematic review of the intergenerational literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 13(3), 135–152.
- Thornberry, T.P., Freeman-Gallant, A., i Lovegrove, P.J. (2009). Intergenerational linkages in antisocial behavior. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 80–93.
- Thornberry, T.P. (2009). The apple doesn't fall far from the tree (or does it?): Intergenerational patterns of antisocial behaviour. *Criminology*, 47(2), 297–325.
- Thornberry, T.P. (2005). Explaining multiple patterns of offending across the life course and across generations. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 60(1), 156–195.
- Thornberry, T., Freeman, Gallant, A., Lizotte, A., Krohn, M., i Smith, C. (2003). Linked lives: The intergenerational transmission of Antisocial behaviour. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 171–184.
- Turner, M., Hartman, J. i Bishop D. (2007). The Effects of Prenatal Problems, Family Functioning, and Neighborhood Disadvantage in Predicting Life-Course-Persistent Offending. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 1241-1261.
- van de Weijer, S.G.A., Bijleveld, C.C.J.H. i Blokland, A.A.J. (2014). The intergenerational transmission of violent offending. *Journal of Family Violence*, 29(2), 109–118.
- van der Geest, V., Liefbroer, A.C., i Bijleveld, C.C.J.H. (2014). Criminality and family formation: Effects of marriage and parenthood on criminal behaviour for men and women. *Crime & Delinquency*, 60(8), 1209–1234.
- van de Rakt, M.G.A. (2011). *Two generations of crime: The intergenerational transmission of criminal convictions over the life course*. Doktorska disertacija, Radboud Univerzitet.
- van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P., i Apel, R. (2009). Association of criminal convictions between family members: effects of siblings, fathers and mothers. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 94–108.
- van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P. i De Graaf, N. D. (2008). Like father, like son: The relationships between conviction trajectories of fathers and their sons and daughters. *British Journal of Criminology*, 48(4), 538–556.
- van de Weijer, S., de Jong, R., Bijleveld, C.C.J.H., Blokland, A.A.J., i Raine, A. (2017). The Role of Heart Rate Levels in the Intergenerational Transmission of Crime, *Societies*, 23(7), 1–14.
- van de Weijer, S.G.A., Thornberry, T.P., Bijleveld, C.C.J.H., i Blokland, A. A. J. (2015). The Effects of Parental Divorce on the Intergenerational Transmission of Crime. *Societies*, 5, 89-108.

- van de Weijer, S.G.A., Bijleveld, C.C.J.H. i Blokland, A.A.J. (2014). The intergenerational transmission of violent offending. *Journal of family violence*, 29(2), 109-118.
- Warr, M. (1993). Parents, Peers and Delinquency. *Social Forces*, 72(1), 247–264.
- West, D.J. i Farrington, D.P. (1977). *The delinquent way of life*. London: Heinemann.

“LIKE PARENT, LIKE CHILD”: A SYSTEMATIC REVIEW OF THE INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF CRIMINAL AND ANTISOCIAL BEHAVIOR

Professional Paper

Abstract

Reason for writing and research problem(s): Criminological research in the field of intergenerational (dis)continuity has shown that children whose parents externalize their criminal or antisocial behaviour have a greater chance to show the same behaviour in childhood and/or in later phases of development. Intergenerational criminology is searching for answers to replication or transmission (or lack thereof) of antisocial and criminal behaviour through generations - from the parental to next generation. Although a large fund of knowledge exists, there is lack of literature on intergenerational criminology in the Balkans, especially in Bosnia and Herzegovina.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of this paper is to fill the gap in the Criminological literature in the Balkans, but also to systematically describe current research, and to explain the theoretical mechanisms of intergenerational transmission (and empirical verifications thereof).

Methodology/Design: Content analysis of the relevant literature in the field of intergenerational criminology is a method of choice. The relevant literature for analysis was selected from the bibliography of the meta-analysis of intergenerational transmission of criminal behavior (Besemer et al., 2017b), then searched online, retrieved and analysed. After the analysis, the same steps have been repeated. Prior to the reading of selected literature, an abstract, introduction and/or a conclusion was analysed to determine whether the publication refers to the intergenerational transmission of criminal and antisocial behavior. Only literature that contained the terms: intergenerational transmission, continuity, family, children, risk factors and

resilience in the title or keywords or synopsis of the publications (i.e. manual search and selection) was selected for the analysis.

Moreover, online databases and internet (meta)search engines (e.g. Google Scholar, Web of Science) were used to search for (additional) literature that was not available in the bibliography of the analyzed articles. Research strategy used by Besemer et al. (2017b) was employed, in particular keywords: intergeneration* ili crossgeneration* ili multigeneration* ili generation* ili transmiss* ili continuity i parent* ili father* ili mother* ili child* ili offspring* ili son* ili daughter* i crim* ili delinquen* ili convict* ili antisocial* ili offend* ili violen* ili aggress* (ie automatically generated search). Only relevant papers with metrics of at least 10 citations, determined with *i 10-index*, were selected. Certainly, there are numerous papers that could have been included but are not mentioned anywhere because of the limited scope of this paper.

Research/Paper limitation: The main limitation of this paper is lack of empirical inquire of intergenerational transmission of criminal and antisocial behavior in Bosnia and Herzegovina. The limited scope of the paper did not allow description of various research conducted in the field of intergenerational criminology.

Results/Findings: The research presented in this paper inevitably used classical criminological theories. The most influential explanation are Farringtons' mechanisms of intergenerational transmission of criminal and antisocial behaviour.

General Conclusion: Additional empirical research and theoretical considerations are needed to explain effects, correlates and mechanisms of intergenerational transmission, and to establish unique intergenerational criminological theories.

Research/Paper Validity: To my knowledge, there is a lack of academic papers on intergenerational criminology in the ex-Yugoslavian countries. This paper intends to fill the gap.

Keywords: intergenerational, criminology, transmission, continuity, transfer, generation

Podaci o autorima

Mirza Buljubašić, MA, asistent je na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Član je radne grupe za međugeneracijsku kriminologiju Evropskog kriminološkog udruženja.

E-mail: mbuljubasic@fkn.unsa.ba